

แนวความคิดเกี่ยวข้องกับการค้นหาความจริงและการรับฟัง
พยานหลักฐานในคดีอาญาของพนักงานสอบสวน

ส่วนที่ 1 หลักการค้นหาความจริง

1. ความหมายของการค้นหาความจริง

การค้นหาความจริงที่กล่าวนี้เป็นความหมายของการค้นหาความจริงในทาง
อาญา เป็นการกระทำของเจ้าพนักงานของรัฐที่ได้กระทำตามกฎหมาย ทั้งในชั้นสอบสวน
ฟ้องร้อง ชั้นพิจารณา เป็นการกระทำที่ถูกต้องตามหลักนิติบัญญัติของรัฐ และได้ทำโดยชอบด้วย
กระบวนการ¹ เพื่อให้ได้มาซึ่งความจริงอันมีทั้งผลดีและผลร้ายของผู้ถูกกล่าวหา ไม่ว่าจะ
เป็นการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐาน การตรวจค้นเพื่อพิสูจน์หรือค้นหาความผิด รวมทั้งการ
ค้นหาพยานบุคคล พยานเอกสาร หรือพยานวัตถุ เท่ากับเป็นการรวบรวมพยานหลักฐานต่าง ๆ
จากทุกฝ่ายก่อนเข้าสู่กระบวนการสุดท้าย คือ การประเมินค่าพยาน (Evaluation) ว่ามี
ความน่าเชื่อถือเพียงใด (Credibility) เพื่อให้ได้ความจริงเป็นอันยุติ ก่อนที่จะนำไป
ปรับกับบทบัญญัติต่าง ๆ ของกฎหมาย โดยความจริงที่ได้มานั้นเป็นข้อมูลที่จะวินิจฉัยความผิดหรือ
ความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหาต่อไป² การค้นหาความจริงนี้เมื่อพิจารณาแล้วจะ เห็นว่า

¹ คณิต ฌ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (กรุงเทพมหานคร :
เจริญวิทย์การพิมพ์, 2528, หน้า 3.

² ชินานนท์ วงศ์วีระชัย, "การแก้ไขคำพิพากษาในคดีอาญา โดยการอุทธรณ์
ตามระบบคอมมอนลอว์และซีวิลลอว์," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 30-31.

แตกต่างกับการได้มาซึ่งข้อเท็จจริงในทางกฎหมาย โดยข้อเท็จจริงในทางกฎหมายนี้เป็นสิ่งที่ได้กระทำ การกระทำที่ได้ปฏิบัติเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่แท้จริงที่มีผลในทางคดี ข้อเท็จจริงที่ได้มาเป็นรูปของพยานหลักฐานในคดี (Evidence) โดยการหยิบยกหรือถูกหยิบยกขึ้นมาของผู้ที่เกี่ยวข้องในคดี กล่าวคือ การได้มาซึ่งข้อเท็จจริงเป็นเรื่องของสถานการณ์ทั้งหลายที่ถูกยืนยันโดยคู่ความฝ่ายหนึ่งและถูกปฏิเสธโดยคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง ส่วนการค้นหาคำความจริงในทางอาญา เป็นการค้นหาคำความจริงของเจ้าพนักงานของรัฐที่จะดำเนินการตามกฎหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งความจริงเป็นผลดีและผลร้ายของผู้ถูกกล่าวหาและเป็นเป้าหมายในการดำเนินคดีอาญาของรัฐ

2. จุดมุ่งหมายของการค้นหาคำความจริงในคดีอาญา

เมื่อพิจารณาระบบการค้นหาคำความจริงแล้วจะพบว่า ประเทศไทยมีระบบการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ เช่นเดียวกับระบบกฎหมายของประเทศซีวิลลอว์ ถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหาย รัฐมีหน้าที่ต้องอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน เมื่อมีการกระทำผิดกฎหมายอาญาเกิดขึ้น รัฐมีอำนาจและหน้าที่ดำเนินคดีอาญาเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง องค์กรต่าง ๆ ของรัฐ อันได้แก่ ตำรวจ หรือพนักงานสอบสวน อัยการ และศาลจะต้องร่วมมือกันและช่วยกันค้นหาคำความจริง เพื่อให้ได้ความจริงที่ต่อองแท้ ในการดำเนินคดีอาญาในระบบกล่าวหาซึ่งแยกอำนาจ "สอบสวนฟ้องร้อง" ออกจาก "การพิจารณาพิพากษา" ในองค์กรในการดำเนินคดีอาญาต่างหากจากกัน เป็นผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบการสอบสวน ฟ้องร้อง นั่นคือ "อัยการ" และถือว่าการสอบสวนฟ้องร้องเป็นกระบวนการเดียวกัน ไม่อาจแบ่งแยกกันได้ อัยการเป็นผู้รับผิดชอบในการสอบสวนฟ้องร้อง เพราะอัยการเป็นผู้ต้องนำคดีขึ้นสู่ศาลในที่สุด ตำรวจเป็นเพียงเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ช่วยเหลืออัยการเท่านั้น สำหรับประเทศไทยนั้นการดำเนินคดีอาญาในชั้นการสอบสวนฟ้องร้องได้กำหนดองค์กรและกำหนดความรับผิดชอบในชั้นสอบสวนเป็นของพนักงานสอบสวนความรับผิดชอบฟ้องร้องเป็นของพนักงานอัยการ การแยกความรับผิดชอบนี้เป็นการแยกความรับผิดชอบค่อนข้างเด็ดขาด ทำให้พนักงานอัยการไม่เห็นและทราบข้อเท็จจริงด้วยตนเอง และไม่อาจเข้าไปรับรู้ได้แต่แรก แต่อาศัยสำนวนการสอบสวนของพนักงานสอบสวน ซึ่งถือว่าเป็นการมอง

ข้ามความสำคัญของข้อเท็จจริงที่เป็นเครื่องช่วยพยานหลักฐานเช่นเดียวกัน ถ้าพนักงานสอบสวนไม่ทำการค้นหาความจริงในการสอบสวนแล้ว อัยการก็จะมีความเห็นหรือสิ่งคดีที่ไม่ได้มาจากความจริง เป็นเหตุให้ผู้ถูกกล่าวหาอาจไม่ได้รับความเป็นธรรม อาจถูกฟ้องร้องต่อศาลต้องเสียความเป็นอิสระภาพเสียเงินทอง ต่อมาภายหลังเมื่อศาลพิจารณายกฟ้อง แต่ในทางกลับกัน พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนและค้นหาความจริง เมื่อได้ความจริงเป็นอันยุติแล้ว พนักงานสอบสวนคงมีความเห็นทางคดี สิ่งไม่ฟ้องผู้ต้องหา ปลดปล่อยผู้ต้องหาไป เช่นเดียวกับอัยการเมื่อการสอบสวนได้ความจริง อาจสิ่งไม่ฟ้องเช่นเดียวกัน ทำให้คดียุติ ไม่ต้องดำเนินการพิจารณาในศาล ถ้าการค้นหาความจริงแล้วคดีมีมูลเมื่อส่งฟ้องศาลแล้ว ศาลน่าจะลงโทษจำเลยได้

จากหลักการดังกล่าวข้างต้น การค้นหาความจริงนั้นมีความมุ่งหมายที่จะให้เกิดความเป็นธรรมหรือเที่ยงธรรมของทุกฝ่าย โดยรัฐจะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ก่อนมีความเห็นทางคดีไม่ว่าชั้นสอบสวนฟ้องร้องหรือชั้นพิจารณาคดีของศาล

3. หลักการและมาตรการควบคุมการค้นหาความจริง

ก. หลักการค้นหาความจริงในระบบ Common Law

การต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งเสรีภาพของประชาชนในสมัยโบราณประชาชนได้ไว้วางใจอาณาจักรรัฐ เมื่อมีการกระทำผิดต่อบุคคลหรือเอกชน ยังไม่ถือว่ารัฐจะต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวเป็นหน้าที่ของบุคคลผู้ถูกประทุษร้ายจะต้องวิ่งเต้นหาพยานหลักฐานต่าง ๆ มาศาลเอง เพื่อให้ศาลลงโทษผู้กระทำผิด ดังนั้น การดำเนินคดีอาญาจึงเป็นหน้าที่ของบุคคลที่ถูกประทุษร้ายจะแก้แค้นทดแทนกันเป็นการส่วนตัวและมักจะทวีความรุนแรงขึ้น โดยคู่ความแต่ละฝ่ายต่างก็มีพวกพ้องทำให้การแก้แค้นส่วนตัวขยายขอบเขตออกไปจนกระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน ต่อมาจึงเกิดแนวความคิดการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน (Popular Prosecution) ข้อนี้จะเห็นชัดในประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นแนวความคิดแบบปัจเจกนิยม (Individualism)

โดยมีความเห็นเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นสิทธิขั้นมูลฐานของประชาชนมีผลทำให้
 รูปความของการดำเนินคดีอาญา ให้สิทธิแก่ประชาชนทุกคนที่จะฟ้องร้องคดีได้เอง³ ไม่ว่าจะ
 เป็นผู้เสียหายหรือไม่ก็สามารถเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาได้ ถึงแม้ว่าผู้ยื่นคำร้องทุกข้อไว้แล้ว
 และต่อมาได้ถอนคำร้องทุกข้อนั้นก็ตาม⁴ ซึ่งถือว่าประเทศอังกฤษเป็นรากฐานของแนวความคิดนี้
 และในรัฐธรรมนูญไอริส มาตรา 40 ข้อ 3 (1) ได้บัญญัติว่า "รัฐรับรองไว้ในกฎหมายว่ารัฐ
 จะคุ้มครองและรักษาสิทธิเฉพาะตัวของประชาชนเท่าที่จะกระทำได้โดยกฎหมาย"⁵ ต่อมาศาล
 สูงของไอร์แลนด์ได้มีคำพิพากษาไว้ในคดี Mc. Auley V. Minister for Post and
 Telegraphs (1972) ว่า "สิทธิของประชาชนจะขอฟ้องศาลนั้นเป็นสิทธิเฉพาะตัวซึ่ง
 ไม่มีจำกัดประชาชนย่อมฟ้องรัฐมนตรีได้ แม้ว่าจะมีกฎหมายบัญญัติภายหลังว่าจะต้องขออนุญาตต่อ
 อธิบดีกรมอัยการก่อนก็ตาม..."⁶ จากการศึกษาพบว่าในประเทศอังกฤษนั้นได้พยายามหลาย
 ครั้งที่จะจัดตั้งเจ้าพนักงานของรัฐเป็นผู้ดำเนินคดีอาญาเช่นเดียวกับประเทศในภาคพื้นยุโรป⁷
 อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการฟ้องคดีอาญาโดยประชาชนเป็นเรื่องที่น่าเบื่อหน่าย ทำให้เกิด

³ Delmar Karlen, Anglo-American Criminal Justice, (Oxford :
 Clarendon Press, 1968), P.19.

⁴ Patrick Delvin, The Criminal Prosecution in England, (London :
 Oxford University Press, 1960), P.16.

⁵ John A. Andrews, Human Rights in Criminal Procedure : A
 Comparative Study (London : Martinus Nijhoff pub, 1982), P.167.

⁶ อมร อินทรกำแหง, "ข้อแสบของกฎหมาย," บทบัญญัติ 25 (พฤษภาคม 2511) :
 357.

⁷ อรุณี กระจ่างแสง, "อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา," (วิทยานิพนธ์ปริญญา
 มหามบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533), หน้า 9.

ความไม่สะดวกและเป็นภาระในการปฏิบัติหน้าที่ฐานะโจทก์ของผู้เสียหาย * จนในที่สุด ในปี ค.ศ. 1879 ได้มีการออกกฎหมายจัดตั้ง D.P.P (Director of Public Prosecutions) ขึ้นโดยการดำเนนครีอาญาของ D.P.P ในปัจจุบันอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของ Attorney General ** และอำนาจหน้าที่ของ D.P.P. ได้ถูกระบุไว้ในระเบียบข้อบังคับว่าด้วยการ ดำเนินการฟ้องร้องคดีอาญา ปี ค.ศ. 1946 (The Prosecution of Offence Regulations 1946, reg.1) คือ ทว่าการฟ้องร้องหรือให้ความยินยอมแก่ผู้เสียหายในการ ฟ้องคดีดังต่อไปนี้

* การฟ้องคดีอาญาเป็นเรื่องที่ยืดยาดำเนินไปหลาย ทำให้เกิดความไม่สะดวกและเป็นภาระนานาประการ บ่อยครั้งที่ผู้เสียหายพอใจที่จะไม่ดำเนินคดีมากกว่าที่จะยอมเสียเวลา พลังงานและเงินของตน เมื่อผู้เสียหายถูกบังคับโดยผู้พิพากษาให้ยื่นฟ้องคดี การปฏิบัติหน้าที่ในฐานะโจทก์ของผู้เสียหายส่วนใหญ่จึงเป็นไปในลักษณะไม่เต็มใจและมีลักษณะเป็นการสุกเอาเผากิน ปราบกบฏบ่อยครั้งว่าการดำเนินคดีอาญาโดยผู้เสียหายเป็นโจทก์ได้กระทำในลักษณะที่หละหลวมและไม่ใช้ผลเป็นที่พอใจเนื่องจากขาดปัจจัยและความอุตสาหะพยายามที่จำเป็นในการดำเนินคดีอย่างเป็นธรรมและเกิดผลเป็นที่น่าพอใจ การมอบความไว้นื้อเชื่อใจให้กับการดำเนินคดีอาญาโดยผู้เสียหาย จึงเป็นการเปิดหนทางกว้างให้แก่การกินสินบน การสืมคดีและการประนีประนอมให้แก่กันในคดีอาญา "ดู คณิต ณ นคร, "ปัญหาการใช้ดุลพินิจของอัยการ," วารสารอัยการ 5 (กันยายน 2525) : 36.

** Attorney General เป็นตำแหน่งทางการเมืองที่ได้รับแต่งตั้งจาก พระราชินีตามคำแนะนำของนายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของรัฐบาล ในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับสาธารณประโยชน์และคดีอาญาที่สำคัญและในคำแนะนำแก่ กระทรวง ทบวง กรม ในปัญหา ข้อกฎหมาย ให้ความยินยอมแก่ผู้เสียหายในการฟ้องคดีความผิดอาญาบางประเภทและรับผิดชอบ งานของ Director of Public Prosecutions

1. คดีความผิดอาญาที่มีโทษประหารชีวิต
2. คดีความผิดที่ส่วนราชการได้เสนอมาและ D.P.P พิจารณาแล้วเห็นว่าควรฟ้องร้องดำเนินคดีต่อไป
3. คดีความผิดอาญาที่ D.P.P พิจารณาเห็นว่ามีความสำคัญหรือยุ่งยากหรือมีเหตุผลจำเป็นเข้ามาแทรกแซง 8

นอกจากนี้ในระเบียบดังกล่าวได้กำหนดให้ตำรวจมีหน้าที่ต้องรายงานคดีอาญาบางประเภทที่กระทบกระเทือนต่อสาธารณชนเป็นส่วนรวม เช่น ความผิดฐานให้สินบนเจ้าพนักงาน (bribery) ความผิดฐานเจ้าพนักงานกระทำทุจริตต่อหน้าที่ (corruptions) หรือความผิดฐานปลอมเงินตรา เป็นต้น ให้ D.P.P ทราบเพื่อ D.P.P จะได้เข้ามาดำเนินการต่อไป⁹ และ D.P.P มีอำนาจหน้าที่ในการให้คำแนะนำช่วยเหลือแก่ตำรวจหรือ Clerk of Justice และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดีอาญาตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับที่ออกตามพระราชบัญญัตินี้¹⁰

จึงเห็นได้ว่าการดำเนินคดีอาญาในความผิดบางประเภทที่มีความสำคัญหรือยุ่งยากแก่การดำเนินคดีอาญา ต้องได้รับความเห็นชอบจาก D.P.P¹¹ และเมื่อ D.P.P เห็นว่าควร

8 Carvell, I.G. Criminal Law and Process, (London : Sweet and Maxwell, 1970), P.191.

9 อุทิศ วีรวัฒน์, ระบบอัยการสากล, กองทุนสวัสดิการ ศูนย์บริการเอกสารและวิชาการ กรมอัยการ (2526), หน้า 130.

10 Carvell, I.G., op. cit., footnote 10, P.191.

11 อัญ ชัญศิริ บรรณารักษ์ และศิลปอรัญ ชูเวช, "ภาระหน้าที่ของ Director of Public Prosecutions," วารสารอัยการ 3 (กุมภาพันธ์ 2533) : 35-48.

ดำเนินคดีอาญาเรื่องใดก็ตามจะให้ทนาย (Barrister-at-law) ¹² เป็นผู้ฟ้องคดี ซึ่งโดยพื้นฐานความคิดแล้ว D.P.P หรือตำรวจทำหน้าที่ฟ้องร้องคดีแทนประชาชนและ D.P.P ไม่เข้าพนักงานอัยการ ตามความหมายและประกาศในกลุ่มภาคพื้นยุโรป ¹³ อันอาจกล่าวได้ว่าการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐในสหราชอาณาจักรเป็นเพียงหลักรองเท่านั้น ¹⁴ ด้วยวิวัฒนาการของการจัดตั้ง D.P.P. และด้วยความคิดที่จะให้มีเจ้าพนักงานของรัฐเป็นผู้ดำเนินคดีอาญาแทนผู้เสียหายเช่นเดียวกันกับประเทศต่าง ๆ ในภาคพื้นยุโรป ประกอบกับมีคดีจำนวนมากที่ผู้เสียหายมาขอความเป็นธรรมดา D.P.P. เพื่อฟ้องคดีและในบางคดีที่ผู้เสียหายฟ้องต่อศาลเองทำให้เกิดการล่าช้าในการดำเนินคดี ฉะนั้นในปี ค.ศ. 1986 (2529) จึงได้มีการจัดตั้งเจ้าพนักงานของรัฐให้มีหน้าที่เป็นผู้ดำเนินคดีอาญาแทนผู้เสียหาย จึงอาจกล่าวได้ว่า ระบบพนักงานอัยการได้มีเกิดขึ้นในสหราชอาณาจักรโดยสมบูรณ์แบบเหมือนกับประเทศในภาคพื้นยุโรปในปี ค.ศ. 1986 (2529) โดยที่สหราชอาณาจักรได้วิวัฒนาการจากเดิมที่การฟ้องคดีอาญาในสหราชอาณาจักรเป็นความรับผิดชอบของตำรวจโดยตำรวจอาจจ้างทนายความ (Solicitor หรือ Barrister) ประจำอยู่แผนกคดีแต่ละหน่วยหรืออาจจ้างทนายความ (layers Departments) เพื่อฟ้องคดีในบางเรื่องซึ่งตำรวจในอังกฤษมีอำนาจอย่างกว้างขวางโดยเป็นผู้ชำนาญสอบสวนและฟ้องร้องอยู่ในหน่วยงานเดียวกัน ก่อให้เกิดปัญหาหลายประการ เช่น

12 คณิต ฌ นคร, "วิธีพิจารณาความอาญาของไทย หลักกฎหมายกับทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน," วารสารนิติศาสตร์ 15 (กันยายน 2528): 3.

13 Hood Philip and Paul Jackson, Constitutional and Administrative Law, 6th Edition (London : Sweet and Maxwell, 1978), P.379.

14 คณิต ฌ นคร, "ปัญหาในการใช้ดุลพินิจของอัยการ," วารสารอัยการ 5 (กันยายน 2525) : 37.

ปัญหาการสอบสวนที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้ต้องหา ปัญหาการปกปิดพยานหลักฐานที่เป็นคุณกับผู้ต้องหา เพื่อต้องการผลสำเร็จในการลงโทษ ซึ่งในบางครั้งถึงกับมีการปลอมแปลงพยานหลักฐานเพื่อเอาผิดกับผู้ต้องหา และมีปัญหาความไม่เป็นเอกภาพของนโยบายการฟ้องคดีอาญาแตกต่างจากนโยบายของสถานีตำรวจแต่ละแห่ง จากเหตุผลดังกล่าว คณะกรรมการปรับปรุงกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (The Royal Commission on Criminal Procedure) ได้ปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศอังกฤษ โดยแนวทางการแก้ปัญหาที่สำคัญอันหนึ่ง คือ การจัดทำมีสถาบันอัยการแห่งชาติเป็นครั้งแรกในประเทศอังกฤษและเวลส์ ในปี ค.ศ. 1986 (2529) ใช้ชื่อว่า Crown Prosecution Service (CPS) ในปัจจุบัน CPS เป็นองค์กรที่มีอำนาจเด็ดขาดในการพิจารณาสำนวนการสอบสวนของตำรวจและสิทธิเด็ดขาดที่จะสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องคดีอาญาเหล่านั้น นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มว่า CPS จะมีความเข้ามามีบทบาทในการสอบสวนได้มากยิ่งขึ้นในลักษณะเดียวกันกับอัยการในประเทศยุโรป¹⁵

การดำเนินคดีอาญาในประเทศอังกฤษ มีลักษณะต่อสู้ระหว่างโจทก์กับจำเลย ส่วนศาลวางตัวเป็นกลางเฉย (Passive) ทำให้โจทก์ผู้ฟ้องคดีต่อศาลมีหน้าที่นำสืบ (Burden of Proof) ให้ศาลเห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิด จึงมีหลักเกณฑ์ในการต่อสู้อย่างเคร่งครัดมาก และมีหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการค้นหาความจริงโดยการถามค้าน (Cross Examination) เนื่องจากศาลไม่มีหน้าที่ที่จะแสวงหาพยานหลักฐานเพิ่มเติม จึงเป็นหน้าที่ของคู่ความแต่ละฝ่ายที่ต้องระวังผลประโยชน์ของตนในคดี ดังนั้น การค้นหาความจริงตามระบบคอมมอนลอว์จึงเป็นการดำเนินคดีอาญาตามหลักการต่อสู้ (Fight Theory)

15 กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, "กระบวนการยุติธรรมไทย" จากเอกสารบทความประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง "กระบวนการยุติธรรมไทย" จัดโดย คณะกรรมการบริหารและการยุติธรรมวุฒิสภา คณะกรรมการยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน สภาผู้แทนราษฎร คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขานิติศาสตร์และคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ณ รัฐสภา ระหว่างวันที่ 27-31 มีนาคม 2538.

แม้ว่าการดำเนินคดีอาญาในระบบคอมมอนลอว์จะมีลักษณะการต่อสู้ของฝ่ายโจทก์ จำเลยก็ตาม แต่ก็มีมาตรการการควบคุมการค้นหาคำจริงให้กระทำไปอย่างถูกต้องและเกิดความเป็นธรรม มาตรการดังกล่าวเราจะเห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ ระบบดำเนินคดีอาญาในระบบคอมมอนลอว์นั้น มีการตั้งคณะลูกขุน (Jury) โดยลูกขุนนี้ตั้งขึ้นจากประชาชนทั่วหน้าในการรับฟังพยานหลักฐานที่โจทก์และจำเลยเสนอขึ้นสู่ศาลในสหรัฐอเมริกายังมีระบบคณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jury) ที่เลือกจากประชาชนเพื่อตรวจสอบสำนวนฟ้องร้องของพนักงานอัยการว่าคดีดังกล่าวมีมูลจริงหรือไม่

นอกจากนี้จะมีคณะลูกขุนซึ่งเลือกมาจากประชาชนเป็นองค์กรที่ควบคุมการค้นหาคำจริง ในระบบ Common Law ทนายของจำเลยยังมีสิทธิในการเข้ามาควบคุมการค้นหาคำจริงของเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐอีกด้วย ดังจะเห็นตัวอย่างเช่น ในสหรัฐอเมริกาทนายจำเลยมีสิทธิยื่นคำร้องของศาลเพื่อให้พนักงานอัยการเปิดเผยพยานหลักฐานที่จะนำเข้าสู่สืบ ถ้าพยานหลักฐานที่เป็นคุณแก่ฝ่ายผู้ต้องหา¹⁶ และมีสิทธิยื่นคำร้องกรณีพยานวัตถุ พยานเอกสาร ที่ได้มาโดยมิชอบ¹⁷

¹⁶ กาญจนา ตรีแสน, "การเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญา," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 42-63.

¹⁷ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, "หลักการไม่ยอมรับฟังพยานวัตถุ พยานเอกสาร ซึ่งได้มาโดยการจับ การค้น การยึด ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายในสหรัฐอเมริกา," วารสารนิติศาสตร์ 9 (2521) : 126.

ข. การค้นหาความจริงในระบบ Civil Law

การค้นหาความจริงตามระบบซีวิลลอว์ ได้รับอิทธิพลมาจากการชำระคดีความของอาณาจักรโรมันและศาสนาโรมันคาทอลิก โดยในศตวรรษที่ 12-13 ศาลศาสนาได้นำเอาระบบไต่สวน (Inquisitorial System) ไปใช้ในการดำเนินคดีอาญาของประเทศต่าง ๆ ในยุโรป ซึ่งมีแนวความคิดว่า ผู้ที่กระทำการฝ่าฝืนกฎหมายอาญาเป็นผู้กระทำผิดต่อรัฐด้วย รัฐจึงมีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินคดีอาญาเอากับผู้กระทำผิดความผิด พร้อมทั้งจัดหาพยานหลักฐานและลงโทษเอาด้วย¹⁸ จึงมีผลต่อการดำเนินคดีอาญาที่องค์กรของรัฐทุกฝ่ายในกระบวนยุติธรรมต่างก็ร่วมมือประสานงานกันและค้นหาความจริงโดยไม่จำกัดรูปแบบและการค้นหาความจริงนี้ นอกจากจะค้นหาความจริงที่เป็นปรกักษ์กับผู้กระทำผิดแล้ว ยังค้นหาพฤติการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นผลร้ายแก่ผู้กระทำผิดด้วย ทำให้สภาพของผู้กระทำผิดเป็นเพียง "วัตถุแห่งคดี"¹⁹ ไม่มีสิทธิใด ๆ ในการต่อสู้หรือได้รับการช่วยเหลือในการค้นหาพยานหลักฐาน และการไต่สวนของศาลก็กระทำได้อย่างกว้างขวางโดยปราศจากข้อผูกมัด ผลก็คือเกิดวิธีการค้นหาความจริงด้วยการทรมานร่างกายของผู้ถูกไต่สวนเพื่อรับสารภาพ ซึ่งในยุโรปวิธีการนี้เริ่มขึ้นในวงการศาสนา ก่อน (ecclesiastical courts) และต่อมาได้นำมาใช้ในการดำเนินคดีอาญาของรัฐ โดยได้ทวีความรุนแรงจนถึงขีดสุด เมื่อมีการล่าแม่มด (hexerei) ขึ้น²⁰

¹⁸ อรรถไกรวัลลือ และสุข เปรุนาวิน, ระบบอัยการและศาลทหาร, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 4.

¹⁹ K. Neumann. Manual of German Law : Part, VI German Criminal Procedure, (London : Her Majesty's Stationary Office, 1952), P. 140.

²⁰ คณิต ฌ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, หน้า 6.

เมื่อมีการดำเนินคดีอาญาในระบบไต่สวนมีข้อบกพร่องข้างต้น จึงแก้ไขข้อบกพร่องดังกล่าวโดย

1. แยกอำนาจ "การสอบสวนฟ้องร้อง" ออกจาก "การพิจารณาพิพากษา" ให้องค์กรดำเนินคดีอาญาแยกต่างหากจากกันเป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบการสอบสวนฟ้องร้อง นั่นคือ "อัยการ" ²¹

2. ยกฐานะของผู้ถูกไต่สวนเป็นประธานในคดี (Subject) มีสิทธิในการแก้ข้อกล่าวหาและต่อสู้คดีในฐานะที่เป็น "คน" ไม่ใช่วัตถุ ทำให้ผู้ถูกไต่สวนมีสิทธิต่าง ๆ 2 ประการคือ

1. สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาอย่างร่วมคดีในทางกระทำ (Aktivbeteiligter) คือ สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่จะอยู่ร่วมด้วยในการดำเนินคดีของเจ้าพนักงานและศาล ซึ่งรวมถึงสิทธิของทนายของผู้ถูกกล่าวหาที่จะร่วมด้วยในคดี สิทธิที่จะแก้ข้อกล่าวหาและสิทธิที่จะมีทนายช่วยเหลือ

2. สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาอย่างผู้ร่วมคดีในทางอยู่เฉย (Passivebeteiligter) คือ สิทธิในการตัดสินใจของเขาจะถูกจำกัดมิได้ ²² การดำเนินคดีอาญาแบบนี้คือ "ระบบกล่าวหา" (Accusatorial System) ²³ ซึ่งมีผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยกัน 3 ฝ่าย คือ ผู้พิพากษา อัยการ และผู้ถูกกล่าวหา ²⁴

²¹ John H. Langbein, Comparative Criminal Procedure Germany, (St. Paul : Publishing Company, 1977), P.90.

²² คณิต ฌ นคร, "อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา," วารสารนิติศาสตร์ 9 (กันยายน - พฤศจิกายน 2520) : 137.

²³ เรื่องเดียวกัน.

²⁴ K. Neumann, op.cit., footnote 18, p. 140.

อย่างไรก็ตาม แนวความคิดเดิมที่ว่าผู้กระทำการฝ่าฝืนกฎหมายอาญา เป็นผู้กระทำความผิดต่อรัฐด้วย รัฐจึงมีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินคดีอาญาเอากับผู้กระทำผิดพร้อมทั้งจัดหาพยานหลักฐานและลงโทษด้วย ยังมีอิทธิพลต่อหลักการค้นหาความจริงตามระบบ Civil Law จึงมีผลต่อการดำเนินคดีอาญาที่องค์กรของรัฐทุกฝ่ายในกระบวนการยุติธรรม ต่างก็ร่วมมือประสานงานกันและค้นหาความจริงโดยไม่จำกัดรูปแบบ ทำให้การค้นหาความจริงในระบบ Civil Law ปัจจุบันมีหลักเกณฑ์แต่เพียงว่า ต้องให้สิทธิแก่ผู้ถูกกล่าวหาในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่นั่นคือ เป็น "ประธานในคดี" จึงทำให้วิธีค้นหาความจริงในศาลด้วยวิธีการถามค้าน (cross-examination) และระบบลูกขุน (jury) เป็นอันใช้ไม่ได้ เพราะการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐตามแนวความคิดนี้ถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหาย (เว้นแต่จะเป็นความผิดบางประเภทที่ไม่มีประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) เข้ามาเกี่ยวข้อง รัฐอาจผ่อนคลายให้เอกชนผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาเองได้) 25 รัฐจึงเป็นผู้ดำเนินคดีอาญาโดยให้เจ้าพนักงานของรัฐคือ "อัยการ" เป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการสอบสวนฟ้องร้องอันเป็นหลักเกณฑ์ระบบอัยการที่สมบูรณ์ โดยถือว่าการสอบสวนฟ้องร้องเป็นกระบวนการเดียวกัน ไม่อาจแบ่งแยกกันได้ ตำรวจเป็นเพียงเจ้าพนักงานของรับผู้มีหน้าที่ช่วยเหลืออัยการเท่านั้น 26 ดังนั้น องค์กรต่าง ๆ ของรัฐ คือ ผู้พิพากษา อัยการ และตำรวจ ต่างก็มีหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกยุติธรรม จึงไม่อาจเป็นคู่ความกับประชาชนของรัฐได้ เพราะผู้โดยตรงข้ามกับเอกชนเป็นตัวรัฐ ไม่ใช่องค์กรของรัฐ อัยการและตำรวจต้องมีความเป็นภาวะวิสัย (Objectivity) กล่าวคือ มีหน้าที่ค้นหาความจริงโดยไม่ผูกมัดกับคำร้องขอของผู้ใด ส่วนศาลก็ต้องมีความกระตือรือร้น (Active) ในการค้นหาความจริง ซึ่งการค้นหาความจริงในลักษณะนี้เรียกว่า "หลักการค้นหาความจริงในเนื้อหา" (Inquisitionsprinzip) 27

25 ดูประมวลกฎหมายเยอรมัน มาตรา 374.

26 John H. Langbein, op. cit., footnote 20, P.4.

27 คณิต ฌ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, หน้า 8.

สำหรับวิธีการควบคุมการค้นหาความจริงให้เป็นไปอย่างถูกต้อง เป็นธรรมในประเทศ ระบบ Civil Law จะต้องควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจโดยการดูแลและคานอำนาจกันและกัน (Check and Balance) ระหว่างองค์กรต่าง ๆ ในกระบวนการยุติธรรม การค้นหาความจริง เป็นวิธีการที่เจ้าพนักงานของรัฐได้กระทำไปตามกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมรวมทั้งการค้นหาความจริงที่เป็นผลดีและผลร้ายแก่ผู้ถูกกล่าวหา เพื่อให้ได้มาซึ่งความจริง แต่การค้นหาความจริงของเจ้าพนักงานของรัฐนั้นจะต้องมีการควบคุมการค้นหาความจริง โดยมีองค์กรอื่น ๆ ของกระบวนการยุติธรรมมีกลไกถ่วงดุลและคานอำนาจกัน เช่น องค์กรอัยการหรือศาลควบคุม แต่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาของเราในปัจจุบันในเรื่องการค้นหาความจริง ไม่มีกลไกการดูแลและคานอำนาจกันและกันระหว่างองค์กร โดยที่เจ้าพนักงานของรัฐทำหน้าที่พนักงานสอบสวนในการค้นหาความจริง โดยไม่มีองค์กรอื่นมาคานอำนาจ มีแต่ผู้บังคับบัญชาซึ่งมีอาชีพเดียวกัน ทำการตรวจสอบทำให้ผู้ใช้อำนาจรัฐในการค้นหาความจริงขาดความรับผิดชอบ (accountability) ²⁸ เป็นผลให้กระทบต่อความเชื่อถือของศรัทธาของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรม ในประเทศเยอรมันหรือญี่ปุ่น ไม่ยอมให้องค์กรเดียวทำการสอบสวนจะต้องมีัยการมาควบคุมตรวจสอบสาเหตุที่มาควบคุมการตรวจสอบนั้น เพื่อว่าจะเป็นการสร้างดุลในการสอบสวนให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ต้องหา

4. ความเป็นภาวะวิสัยในการค้นหาความจริง

กระบวนการยุติธรรม (criminal Process) คือแบบแผนของการดำเนินงาน เพื่อให้ความยุติธรรมแก่ผู้กระทำผิดกฎหมายและคุ้มครองผู้เสียหาย อันนำไปสู่ความสงบเรียบร้อยต่อสังคมส่วนรวม หน้าที่หลักของกระบวนการยุติธรรม คือ การป้องกันสังคมให้ปลอดภัย

²⁸ คณิต ฅ นคร, "ความเป็นประชาธิปไตยในกระบวนการยุติธรรม,"
วารสารนิติศาสตร์, หน้า 72.

จากอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดกฎหมายอย่างเป็นธรรม²⁹ เมื่อมีการกระทำผิดอาญาเกิดขึ้น สังคมย่อมเกิดความไม่สงบและถูกคุกคามโดยการกระทำผิด และเพื่อที่จะคุ้มครองส่วนได้เสียของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงต้องมีการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการสืบค้นหาตัวผู้กระทำผิดที่แท้จริงให้ได้อย่างรวดเร็ว และคำพิพากษาลงโทษอย่างแน่นอนแก่ผู้ที่จะผิดกฎหมายอาญา ส่วนได้เสียของสังคมมีส่วนบังคับให้ต้องดำเนินการปราบปรามการกระทำผิดอย่างรวดเร็วและแน่นอน การกำหนดหลักเกณฑ์การพิสูจน์การกระทำผิดจากพยานหลักฐานนั้น ก็เพื่อให้ได้ตัวผู้กระทำผิดที่แท้จริงมาลงโทษทันต่อความรู้สึกของประชาชนในสังคมที่ถูกละเมิด

เมื่อมีการกระทำผิดอาญาเกิดขึ้น เจ้าพนักงานของรัฐจะต้องเข้าไปดำเนินการสำหรับประเทศที่มีแนวความคิดว่ารัฐมีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยรูปแบบของการดำเนินคดีอาญาจะเป็น "การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ" (Public Prosecution) ประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรปมีการดำเนินคดีอาญาตามหลักนี้ การดำเนินคดีอาญาในประเทศยุโรปจึงไม่มีลักษณะของการต่อสู้ระหว่างคู่ความสองฝ่าย อย่างเช่น การดำเนินคดีอาญาในประเทศอังกฤษ หากแต่ศาลก็ตี อัยการก็ตี หรือแม้แต่นายกิติ ต่างมีหน้าที่ค้นหาความจริงในคดีอาญาทั้งสิ้น ผู้เกี่ยวข้องในคดีอาญาทุกฝ่ายหรือองค์การในการดำเนินคดีอาญาทุกองค์จะต้องร่วมมือการค้นหาความจริงอย่างจริงจัง และการค้นหาความจริงจะไม่จำกัดอยู่กับรูปแบบพิธี อย่างเช่น ในอังกฤษ กล่าวคือ ไม่มีการต่อสู้ที่ย่อมไม่อาจมีหลักเกณฑ์ในเรื่องพยานหลักฐานที่หุยมหิมา อย่างเช่น ในประเทศอังกฤษได้อยู่ดี ในการค้นหาความจริงในประเทศสแกนดิเนเวียมีหลักเกณฑ์เพียงว่าจะใช้วิธีการที่ทำให้ผู้ถูกกล่าวหาตกเป็น "กรรมในคดี" ไม่ได้เท่านั้น³⁰

²⁹ อรรถ สุวรรณบุปผา, หลักอาชญาวิทยา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์, หน้า 2518), หน้า 154.

³⁰ คณิต ฌ นคร, "อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา," วารสารนิติศาสตร์ 2 (2520) : 133.

ในอดีต เมื่อ 800-900 ปี ในประเทศอังกฤษมีการค้นหาความจริงโดยวิธีพิจารณา อาศัยเพลิง (Trial by Fire) คือ การที่เจ้าพนักงานนำเอาเหล็กแท่งยาวมาเผาไฟ ร้อนจนเหล็กมีความร้อนจัด แล้วให้ผู้ถูกหาว่ากระทำผิดพิสูจน์ความบริสุทธิ์โดยใช้มือเปล่าจับ แท่งเหล็กที่ร้อนนั้น แล้วเดินไปเป็นระยะทางประมาณ 9 ฟุต จึงวางแท่งเหล็กลงเอาผ้าขาวพัน รอบมือที่จับเหล็กร้อนไว้ เมื่อครบ 7 วัน จึงแก้ผ้าขาวขึ้นออก หากปรากฏว่าแผลหายสนิทก็ ถือว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงปกป้องคุ้มครองผู้ถูกหาว่ากระทำผิด ผู้นั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ แต่หากมือ มีแผลถูกไฟลวกก็ถือว่าผู้นั้นเป็นผู้กระทำผิด จะต้องถูกลงโทษ

การค้นหาความจริงโดยอาศัยน้ำ (Trial by Water) คือ การที่เจ้าพนักงานต้มน้ำในกะทะจนเดือด แล้วเอาก่อนหินใส่ลงไปในกะทะน้ำเดือดนั้น แล้วให้ผู้ถูกกล่าวหาว่าได้ กระทำผิดล่องเอาก่อนหินนั้นขึ้นมาแล้วพันด้วยผ้าขาวไว้ 7 วัน หากแผลหายปกติ ผู้นั้นก็ บริสุทธิ์ แต่ถ้าไม่หายก็ต้องถูกลงโทษ หรือโดยอาศัยการต่อสู้ด้วยอาวุธ (Trial By Battle) คือให้โจทก์และจำเลยต่อสู้ด้วยอาวุธ หากจำเลยแพ้ก็จะถูกฆ่าตาย ถ้ายังไม่ตายแต่พ่ายแพ้แก่ โจทก์จำเลยก็ถูกแขวนคอ

จากวิธีดังกล่าวเพราะชาวอังกฤษในสมัยนั้นเชื่อถือและมีความศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้า และเชื่อมั่นว่าผู้บริสุทธิ์หรือผู้สุจริตเท่านั้น ที่พระผู้เป็นเจ้าจะทรงคุ้มครอง หากผู้ใดไม่บริสุทธิ์หรือไม่สุจริตแล้ว พระผู้เป็นเจ้าจะต้องลงโทษผู้นั้นให้มีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา ซึ่งเท่ากับเป็นการ ให้พระเจ้ามาช่วยตัดสิน (Judge of God) ³¹

31 จิตตติ วีระเวสส์, "การทำให้เอกสิทธิ์แก่พยานที่เป็นบุคคลในครอบครัวของผู้ต้องหาหรือจำเลย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 14.

วิธีการพิสูจน์ความบริสุทธิ์เหล่านี้เลิกไปหลายร้อยปีมาแล้ว เว้นแต่วิธีพิจารณาโดยอาศัยการต่อสู้ด้วยอาวุธ (Trial by Battle) เพิ่งยกเลิกไปเมื่อ 100 ปีเศษมานี้เอง ทั้งนี้เพราะ เกิดความคิดขึ้นในภายหลังว่า การค้นหาความจริงในคดีให้ได้จากวิธีการเหล่านี้ไม่เป็นผลไม่อาจอำนวยความสะดวกที่แท้จริงได้ และเป็นเรื่องที่ล้าสมัยจึงได้เปลี่ยนแปลงมาใช้วิธีพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลยโดยอาศัยพยานหลักฐานต่าง ๆ แทน โดยอาจเป็นพยานบุคคลผู้รู้เห็นเหตุการณ์ พยานเอกสารหรือพยานวัตถุ ซึ่งนำมาสืบหรือแสดงให้ศาลเห็นว่าฝ่ายใดมีพยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือ และมีน้ำหนักกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายนั้นก็จะเป็นฝ่ายชนะคดีในที่สุด 32

ในประเทศไทย ก็มีการพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลยด้วยวิธีที่คล้ายคลึงกันของประเทศอังกฤษจะผิดเพี้ยนก็ไม่มากนัก วิธีพิจารณาของคนไทยสมัยดั้งเดิม มีวิธีดำเนินและลุยไฟ ซึ่งมีรากเง้ามาจากความเชื่อถือและความศรัทธาของคนโบราณที่ว่า ผู้บริสุทธิ์จะต้องได้รับความคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์จนมีสุภายิตกกล่าวกันว่า ถ้าเป็นคนดีแล้วยอม "ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้"

จากการค้นหาความจริงตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นว่า เป็นการค้นหาความจริงจากผู้ถูกกล่าวหาฝ่ายเดียวทำให้ไม่ได้รับความเป็นธรรม ผู้ตัดสินไม่มีความเป็นภาวะวิสัยโดยไม่ให้ผู้ถูกกล่าวหาได้มีโอกาสต่อสู้คดี มีแต่ถูกชักพอกหรือเป็นกรรมานคดีเท่านั้น

ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงการค้นหาความจริง มีวิวัฒนาการก้าวไปไกล และแตกต่างจากวิธีพิจารณาในครั้งโบราณเป็นอันมาก การเสาะแสวงหาความจริงในคดีต่าง ๆ เพื่อให้ทราบข้อเท็จจริงในประเด็นแห่งคดีนั้น ได้มีการใช้วิทยาการทางวิทยาศาสตร์ จิตวิทยา และ

32 ชานินทร์ กรัยวิเชียร, "ศาลกับพยานบุคคล," วารสารกฎหมาย (2521):3.

วิชาการแขนงอื่น ๆ เข้าช่วยเป็นอันมาก ทั้งฝ่ายโรคทกและจำเลยต่างก็นำพยานหลักฐานต่าง ๆ อันได้แก่ พยานบุคคล พยานเอกสาร และพยานวัตถุ เข้ามาอ้างอิงเพื่อพิสูจน์ข้อกล่าวหา หรือ ขัดต่อสู้ เพื่อแสดงความสุจริตหรือความบริสุทธิ์ของตน

ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย พนักงานสอบสวนซึ่งเป็นเจ้าพนักงาน ตำรวจ เป็นผู้มีส่วนทำหน้าที่ในการเริ่มต้นดำเนินคดีอาญาหรือสอบสวนคดีอาญา มีการตรวจสอบ ความจริงหรือค้นหาข้อเท็จจริง ด้วยเหตุนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 จึงบัญญัติว่า "ให้พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้เพื่อประสงค์ จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกล่ามโซ่ และเพื่อจะรู้ตัวผู้ กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิด" และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 138 กำหนดให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจสอบสวนเพื่อทราบถึงความเป็นมาแห่งชีวิตและความประพฤติ อันเป็นอาชญาของผู้ต้องหาซึ่งแสดงว่า พนักงานสอบสวนต้องรวบรวมหลักฐานทั้งที่เป็นผลร้ายและ ผลดีแก่ผู้ต้องหาพร้อมทั้งข้อเท็จจริงอื่น ๆ ที่จะ เป็นประโยชน์ในการดำเนินคดีต่อไปของพนักงาน อัยการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องรวบรวมข้อเท็จจริงที่พนักงานอัยการสามารถใช้ประกอบดุลพินิจ ในการสั่งคดี รวมตลอดถึงการที่พนักงานอัยการจะสามารถใช้แถลงต่อศาลเพื่อประกอบการ พิจารณาของศาลในการที่จะลงโทษจำเลยได้อย่างเหมาะสมกับความผิดที่จำเลยกระทำ ในส่วน ของพนักงานอัยการนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 143 ก็บัญญัติให้ พนักงานอัยการที่จะสอบสวนเพื่อเพิ่มหรือสั่งให้พนักงานสอบสวนส่งพยานมาให้ซักถามเพื่อสั่งต่อไป ได้ จากบทบัญญัติที่เกี่ยวกับพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการดังกล่าวมาแล้วแสดงให้เห็นว่า พนักงานของรัฐทั้งสองจะต้องดำเนินคดีโดยรอบคอบและเที่ยงธรรม กล่าวคือ จะต้องมีความ เป็นภาวะวิสัย (Objectivity) อย่างแท้จริงและการดำเนินคดีอาญาในศาลของพนักงาน อัยการนั้น พนักงานอัยการจะต้องคงความเป็นภาวะวิสัยของตนไว้เสมอ พนักงานอัยการจะเป็น คู่ความในเนื้อหาไม่ได้ เหตุนี้พนักงานอัยการจึงมีอำนาจและหน้าที่ที่จะกระทำเพื่อประโยชน์แก่ จำเลยในคดีด้วย³³ อย่างไรก็ตาม แม้ตามกฎหมายและแนวดำเนินการฎีกาจะกล่าวไว้ใน

33 "คำพิพากษาศาลฎีกา 3436/2524," อัยการนิเทศ 3 (2526) : 424.

ท่านองว่า พนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการของรัฐจะต้องมีความเป็นภาวะวิสัย ในการค้นหาความจริง แต่เมื่อพิจารณาถึงระเบียบตำรวจเกี่ยวกับคดี ข้อ 254 ที่บัญญัติความว่า

ตามปกติผู้สอบสวนไม่จำเป็นต้องสอบสวนพยานของผู้ต้องหา เพราะตามธรรมดาพนักงานสอบสวนมีหน้าที่จะพิจารณาคดีว่า พอมีมูลดำเนินการฟ้องหรือไม่เป็นหลัก หากเป็นผู้วินิจฉัยคดีของกลุ่มความไม่ แต่หลักดังกล่าวนี้บางที่อาจเกิดความจำเป็นหรือด้วยลักษณะแห่งการสอบสวนที่มีบางคดีอาจจำเป็นที่ผู้สอบสวนต้องรีบชิงไหวชิงพริบสอบสวนตัดหรือพิสูจน์พยานของผู้ต้องหา เสียแต่ในชั้นต้นหรือป้องกันมิให้ผู้ต้องมามีสิทธิชักซ้อมพยาน ทำให้เสียความเที่ยงธรรมในคดี ก็อาจสอบสวนพยานผู้ต้องหาในบางคดี เพื่อให้เกิดผลแก่คดีนั้น ๆ ก็ได้

จากระเบียบดังกล่าว เป็นการชี้ทางให้พนักงานสอบสวนไม่จำเป็นต้องสอบสวนพยานของฝ่ายผู้ต้องหาก็ได้ ซึ่งผิดหลักความมุ่งหมายของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่จะต้องค้นหาความจริงและต้องเป็นภาวะวิสัยด้วยโดยหาความเป็นกลางไม่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับรัฐในการดำเนินคดีอาญา และเห็นได้ว่า ระเบียบตำรวจเกี่ยวกับคดีข้อ 254 นี้ มีแนวทางที่แตกต่างไปจากการค้นหาความจริงในชั้นพิจารณาของศาล กล่าวคือ การค้นหาความจริงโดยศาลนั้น ในคดีอาญานั้นใช้หลักการตรวจสอบ (Untersuchung Sgrundsatz) ศาลมีหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงในเรื่องที่กล่าวหาว่าความจริงคืออะไร ศาลมีอำนาจค้นหาความจริงโดยไม่มีผู้กัณฑ์ใด ๆ ทั้งสิ้นหรือโดยไม่มีผู้กัณฑ์กับคำร้องขอของผู้ใด เมื่อพิจารณาข้อความในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 228 บัญญัติว่า ระหว่างพิจารณาโดยผลความหรือกลุ่มความฝ่ายใดร้องขอ ศาลมีอำนาจสืบพยานเพิ่มเติมจะสืบเองหรือส่งประเด็นไปสืบก็ได้ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 175 บัญญัติว่า เมื่อโจทก์สืบพยานเสร็จแล้ว ถ้าเห็นสมควรศาลมีอำนาจเรียกสำนวนการสอบสวนจากพนักงานอัยการมาประกอบการวินิจฉัยได้ จากหลักกฎหมายดังกล่าวจะเห็นว่า ศาลไทยนั้นตามกฎหมายจะต้องกระตือรือร้น (Active) ในการค้นหาความจริง ท่านองเดียวกับศาลในประเทศยุโรป หากว่างเฉย (Passive) ดังเช่นในประเทศอังกฤษไม่

ดังนั้นจะเห็นว่า การเป็นภาวะวิสัยในการค้นหาความจริงของทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็น พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ศาล จะต้องรอบคอบและเที่ยงธรรมไม่เข้าข้างหนึ่งข้างใด มุ่งค้นหาความจริง โดยไม่ผูกมัดหรือครอบงำของผู้ใด ในระหว่างที่ผู้เขียนแก้ไขการวิจัยเรื่องนี้ อยู่ ได้มีประกาศข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยระเบียบการดำเนินคดีอาญา (ฉบับที่ 7) และ 16 มีนาคม 2538 มีผลทำให้ระเบียบตำรวจเกี่ยวกับคดีข้อ 254 ถูกยกเลิกโดยปริยาย ที่จำกัดไม่ให้พนักงานสอบสวนพยานของฝ่ายผู้ต้องหาโดยให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนพยานของฝ่ายผู้ต้องหาที่อ้างด้วย³⁴ เนื่องจากกระทรวงมหาดไทยเห็นว่าระเบียบดังกล่าวขัดกับหลักสากลและทำให้พนักงานสอบสวนขาดความเป็นภาวะวิสัย ประกอบกับในระหว่างนี้มีการสัมมนา เรื่องการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้เป็นไปตามหลักสากลที่ได้ร่างไว้แล้ว โดยการตัดอำนาจการสอบสวนของพนักงานฝ่ายปกครองจึงได้มีการแก้ไขปรับปรุงระเบียบดังกล่าว

ส่วนที่ 2 เกณฑ์การรับฟังพยานหลักฐานในคดีอาญา

ในคดีอาญาที่ผู้เขียนจำเป็นต้องกล่าวถึงเนื่องจากกฎเกณฑ์การรับฟังพยานหลักฐาน และการชี้แจงน้ำหนักพยานหลักฐานชั้นสอบสวนไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้แน่นอนจะต้องอาศัยกฎเกณฑ์การรับฟังพยานและการชี้แจงน้ำหนักพยานของศาลและแนววินิจฉัยของคำพิพากษาศาลฎีกาที่ศาลยึดถือแนวปฏิบัติว่ามีหลักเกณฑ์อย่างไร เพื่อเป็นแนวทางให้พนักงานสอบสวนทำการรวบรวมพยานหลักฐานที่รับฟังได้ที่จะกลั่นกรองให้ศาลพิจารณาโดยความเป็นธรรมไม่ยุ่งยากและเสียเวลาในการพิจารณา ผู้เขียนจึงจำเป็นต้องเขียนส่วนที่ 2 ประกอบการวิจัยในเรื่องนี้

34 ภาคผนวก ค.

หลักทั่วไปของการรับฟังพยานหลักฐาน คือ พยานวัตถุ พยานเอกสาร หรือพยานบุคคล ซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีผิดหรือบริสุทธิ์บ้างเป็นพยานหลักฐานได้³⁵ หมายความว่า พยานวัตถุ พยานเอกสาร หรือพยานบุคคล ถ้าอ้างเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลย ก็หมายถึงโจทก์อ้าง ถ้าอ้างเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของจำเลย ก็หมายถึงจำเลยอ้าง การพิสูจน์ว่าจำเลยมีผิดหรือบริสุทธิ์นั้น จะเป็นพยานหลักฐานชนิดใดก็ได้ ไม่บังคับ แต่พยานหลักฐานใดจะเข้าหลักเกณฑ์การรับฟังพยานหลักฐานที่รับฟังได้หรือรับฟังไม่ได้ เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

บทกฎหมายว่าด้วยการรับฟังพยานหลักฐาน ก็คือ บทบัญญัติที่กำหนดว่าพยานหลักฐานอย่างไรจะรับฟังได้หรือรับฟังไม่ได้ มีทั้งในทางรับและทางปฏิเสธ พยานหลักฐานที่ศาลรับฟังจะต้อง³⁶

(1) พยานที่เกี่ยวข้องข้อเท็จจริงที่คู่ความจะต้องนำเสนอ³⁷ หมายถึง ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับประเด็นข้อพิพาทแห่งคดี แยกออกเป็น ข้อเท็จจริงในประเด็นโดยตรง (เป็นข้อเท็จจริงที่ได้โต้แย้งกัน) และข้อเท็จจริงอันเกี่ยวกับประเด็นเป็นข้อเท็จจริงที่ชี้ให้เห็นโดยตรงหรือโดยปริยายว่า ข้อเท็จจริงในประเด็นโดยตรงที่คู่ความจะต้องพิสูจน์หรือนำเสนอนั้นมีหรือได้เกิดขึ้น

ตัวอย่างที่ 1 ฟ้องว่า จำเลยลักไก่ของนายแดงใบ ก็ต้องอ้างพยานที่รู้เห็นเกี่ยวกับการลักไก่แดง จะอ้างพยานเพื่อนำสืบความคิดของจำเลยว่า จำเลยได้ลักไก่อายขาว นายเขียว หรือนายเหลือง ดังนี้ไม่ได้

³⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226

³⁶ แว่ว ยอดพยาง, กฎหมายลักษณะพยาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศรีหงส์, 2516), หน้า 120.

³⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 87 (1)

จากตัวอย่างนี้จะเห็นว่า การอ้างพยานจะต้องตรงประเด็นพิพาทในคดี คือพยานที่รู้เห็นเกี่ยวกับการลักไก่ของนายแดงเท่านั้น

ตัวอย่างที่ 2 จำเลยเคยกระทำผิดฐานลักทรัพย์ ทุกครั้งที่เข้าไปลักทรัพย์จำเลยจะต้องถ่ายอุจจาระไว้ในห้องของผู้เสียหาย ต่อมาจับจำเลยได้ ผลการตรวจที่เกิดเหตุพบหลักฐานที่เคยทำไว้ในคดีก่อนว่า จำเลยจะต้องถ่ายอุจจาระไว้ในห้อง ดังนั้น โจทก์นำพยานมาสืบอุปนิสัยความประพฤติของจำเลยได้

จากตัวอย่างนี้ เป็นการนำสืบข้อเท็จจริงอันเกี่ยวข้องกับประเด็นแห่งคดี คือ การนำสืบความประพฤติที่จำเลยเคยกระทำเป็นประจำคือ การถ่ายอุจจาระในที่เกิดเหตุ ซึ่งเป็นแผนประทุษกรรมอย่างหนึ่ง

(2) พยานที่มีได้เกิดขึ้นจากการจงใจ มีค่านันสัญญา ชูเชิญ หลอกหลวงหรือโดยมิชอบด้วยประการอื่น³⁸ หมายความว่า พยานที่อ้างนั้นจะต้องมีชพยานชนิดที่ใดก็ได้เกิดหรือมีขึ้น เพราะเหตุจากการจงใจ มีค่านันสัญญา ชูเชิญ หลอกหลวง หรือโดยมิชอบด้วยประการใด ๆ กล่าวคือ เพราะเหตุโดยมิชอบดังกล่าวจึงได้เกิดมีพยานเช่นนั้นขึ้น

ตัวอย่าง พนักงานสอบสวน พูดยุจใจจำเลยให้รับสารภาพโดยบอกว่าถ้ารับสารภาพจะกันไว้เป็นพยาน จะเห็นได้ว่า การรับสารภาพเกิดหรือมีขึ้น เนื่องจากการจงใจของพนักงานสอบสวนไม่รับสารภาพโดยสมัครใจรับฟังไม่ได้

(3) พยานที่ได้ยื่นระบุหรืออ้างไว้ต่อศาลตามกฎหมาย³⁹

38 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226.

39 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 86,87 (2), 88, 89,90

1. พยานหลักฐานที่รับฟังได้ในคดีอาญา

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วเกี่ยวกับกฎเกณฑ์การรับฟังพยานหลักฐานในคดีอาญานั้น ผู้เขียนจะขอแบ่งแยกพยานหลักฐานที่รับฟังได้ในคดีอาญาเป็นประเภทของพยานหลักฐาน ดังต่อไปนี้

ก. การรับฟังพยานบุคคล พยานบุคคลในที่นี้ หมายถึง ถ้อยคำของบุคคลที่ มาให้ตรงต่อหน้าศาล และศาลได้จัดบันทึกเป็นข้อความไว้ในสำนวนความ 40 พยานบุคคลจะเป็นทั้งพยานโจทก์และพยานจำเลย สำหรับจำเลยจะอ้างบุคคลใดก็ได้ไม่จำกัด แม้จะอ้างโจทก์เป็นพยานก็ไม่มีกฎหมายห้าม แต่โจทก์จะอ้างจำเลยเป็นพยานไม่ได้ 41 เหตุผลที่ห้ามก็ เพราะกฎหมายไม่ต้องการให้โจทก์อ้างจำเลยเป็นเครื่องมือในการพิสูจน์ความผิดของจำเลย บุคคลที่ศาลยอมรับฟังต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้ด้วยคือ

1. ต้องสามารถเข้าใจและตอบคำถามได้ และ
2. เป็นผู้ได้เห็นได้ยินหรือทราบข้อความเกี่ยวกับเรื่องที่จะให้การ เป็นพยาน มาด้วยตนเองโดยตรง 42

ในกรณีเด็กหรือคนแก่ กฎหมายไม่ได้กำหนดกฎเกณฑ์ว่าอายุมากน้อยเท่าใดจะให้การ เป็นพยานได้ แต่ถ้าเข้าใจคำถามและให้คำตอบได้ก็รับฟังเป็นพยานได้ และพยานบุคคลนี้ให้ รวมถึงนิติบุคคลด้วย เพราะนิติบุคคลเป็นผู้เสียหายหรือผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาได้ uly

40 พัดทะ ไชยเศรษฐ, คู่มือกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม เขตสัมพันธวงศ์, หน้า 12.

41 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 232

42 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 95

ให้ผู้จัดการหรือผู้แทนเป็นพยานในนามนิติบุคคล พยานบุคคลที่กล่าวมาแล้วที่รับฟังได้ในคดีอาญา และจะรับฟังนำเชื่อถือมากน้อยเพียงใดนั้นจะขอแบ่งลักษณะความน่าเชื่อถือเห็นคดีดังต่อไปนี้

1. พยานโดยตรงหรือประจักษ์พยาน (Direct evidence) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็มิได้บัญญัติไว้ตรง ๆ เช่นนี้ แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 95 (2) หมายถึง เป็นผู้ที่ได้เห็นได้ยินหรือทราบข้อความเกี่ยวกับในเรื่องที่จะให้การเป็นพยานนั้นด้วยตนเองโดยตรง ก็คงหมายถึงประจักษ์พยานนั่นเอง และนำมาใช้ในคดีอาญาได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 สรุปได้ว่าความเป็นพยานที่ผู้รู้เห็นเหตุการณ์แต่คดีโดยตรง โดยไม่ต้องไปค้นหาเหตุผล ข้อสันนิษฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ได้เห็นคนยิงกันต่อหน้า เป็นต้น

2. พยานคู่กับพยานเดียว พยานคู่ ในข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งอาจมีผู้รู้เห็นได้หลายคน เช่น ก. กับ ข. วิวาทกัน ก. ฆ่ามีดแทง ข. ตาย มีนาย ค. นาย ง. นาย จ. อยู่ในบริเวณนั้นรู้เห็นเหตุการณ์ โดยพยานนั้นไม่จำเป็นต้องอยู่ในที่เดียวกัน ไม่ต้องเห็นเหตุการณ์ทุกระยะและไม่จำเป็นต้องเห็นซึ่งกันและกัน พยานคู่นี้หนักมากกว่าพยานเดียว ถ้าให้การสนับสนุนและสอดคล้องกัน ทำให้ศาลเชื่อ ในทางตรงกันข้าม ถ้าพยานคู่ไม่สนับสนุนกันและไม่สอดคล้องต้องกัน ศาลอาจรับฟังไม่ได้ ยกประโยชน์ความสงสัยให้จำเลย ในกรณีเช่นนี้ พยานเดียวมีน้ำหนักดีกว่า สำหรับพยานเดียวเป็นพยานซึ่งต่างไม่ได้เห็นเหตุการณ์เรื่องเดียวกันในขณะเดียวกัน เช่น พยานคนหนึ่งเห็นจำเลยแทงผู้ตายอีกคนหนึ่งเห็นจำเลยวิ่งหนีไปทางที่เกิดเหตุพร้อมมีดเปื้อนเลือด เป็นต้น

3. พยานประพจน์เหตุแวดล้อมกรณี (Circumstance Evidence) หมายถึง พยานที่แสดงให้เห็นปรากฏข้อเท็จจริงบางอย่างอันมิใช่ข้อเท็จจริงที่เป็นประเด็นแห่งคดีโดยตรง แต่เมื่อได้รวมข้อเท็จจริงแล้ว เข้าทุกข้อด้วยกันแล้วทำให้เห็นข้อเท็จจริงในประเด็นแห่งคดีนั้นได้ พยานแวดล้อมหรือพยานพจน์เหตุแวดล้อม โดยพยานบุคคลดังกล่าวจะต้องให้การสอดคล้อง

ต้องกันทั้ง เวลาและสถานที่ประกอบกับเหตุผลที่ชี้ให้เห็นว่าจำเลยกระทำผิดตามที่ถูกล่าวหา จึงจะรับฟังได้ 43

4. พยานบอกเล่า (Hearsay) เป็นพยานที่ได้รับคำบอกเล่ามาอีกทอดหนึ่งโดยตนมิได้รู้เห็นมาเอง หากแต่ได้ฟังผู้อื่นเขาเล่าข้อเท็จจริงนั้น ๆ ต่อ ๆ กันมา

แต่เดิมศาลไทยตามกฎหมายลักษณะพยาน ร.ศ. 113 เคยบัญญัติห้ามมิให้รับฟังพยานบอกเล่าโดยชัดแจ้ง แต่ปัจจุบันประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 95 ซึ่งบัญญัติว่า "ห้ามมิให้ศาลรับฟังพยานบุคคลใด เว้นแต่บุคคลนั้น ... (2) เป็นผู้ได้เห็น ได้ยิน หรือทราบข้อความเกี่ยวกับเรื่องที่จะให้การเป็นพยานนั้นมาด้วยตนเองโดยตรง แต่ความในข้อนี้หาได้ขัดต่อเมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายโดยชัดแจ้ง หรือคำสั่งศาลว่าให้เป็นอย่างอื่น" บทบัญญัตินี้หาได้กำหนดโดยชัดแจ้งว่า ศาลห้ามรับฟังพยานบอกเล่าไม่ เมื่อพิจารณาจากแนววินิจฉัยของศาลไทยมีความเห็นแตกต่างเป็น 2 ฝ่าย

ฝ่ายแรกเห็นว่า ศาลสามารถรับฟังพยานบอกเล่าเป็นพยานหลักฐานได้ เพราะไม่มีกฎหมายห้ามไว้โดยชัดแจ้ง แนวคำพิพากษาศาลฎีกา 1937/2522 ซึ่งศาลรับฟังคำให้การชั้นสอบสวนของพยานลงโทษจำเลย ฎีกาที่ 692/2499 คำพยานชั้นสอบสวนเป็นพยานบอกเล่าเมื่อไม่ได้ตัวมาเบิกความ ก็อาจรับฟังเป็นพยานได้แต่นี้นักน้อย และใช้ เป็นคำประกอบคำเบิกความของพยานอื่นได้ นอกจากนี้ยังมีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 175 และมาตรา 226 มาสนับสนุนให้ศาลรับฟังพยานบอกเล่า เพราะพยานเอกสารก็เป็นพยานบอกเล่าด้วยกฎหมายมิได้ห้าม

43 ดูคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3142/2527

ฝ่ายที่สองเห็นว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 95 เป็นบทบัญญัติ
 มิให้ศาลรับฟังพยานบอกเล่า แนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1120/2521 คำของผู้ที่จำเลยเคยเล่า
 ให้ฟังว่าได้ปล้นทรัพย์แต่ไม่ได้ตัวมาสืบ แต่คำให้การจตุรวันชั้นสอบสวนเป็นพยานบอกเล่ารับฟัง
 ไม่ได้ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 627/2525 ผู้เสียหายมิได้มาเบิกความ โจทก์อาศัยคำพยานของผู้
 เสียหายที่ให้การชั้นสอบสวนซึ่งเป็นพยานรับฟังคำบอกเล่าลงโทษจำเลยหาได้ไม่

จากความเห็นทั้งสองฝ่าย ผู้เขียนมีความเห็นตามความเห็นของฝ่ายที่ 2 ที่ศาลไม่รับ
 ฟังพยานบอกเล่า เนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 95 ประกอบ
 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 ซึ่งน่าจะมีความหมายว่าศาลห้ามรับฟัง
 พยานหลักฐานโดยมิได้รู้เห็นมาด้วยตนเอง เว้นแต่กรณีพิเศษเป็นที่ยอมรับและหัวข้อยกเว้น ส่วน
 มาตรา 226 ที่บัญญัติให้ศาลรับฟังพยานบอกเล่า นั้น จะขัดต่อมาตรา 172 ซึ่งบัญญัติไว้ว่าในคดี
 อาญาต้องเบิกความในศาลต่อหน้าจำเลยเพื่อให้โอกาสจำเลยตามคำและมาตรา 175 ให้ศาล
 มีอำนาจเรียกสำนวนการสอบสวนมาเพื่อประกอบการวินิจฉัยเพื่อให้คดีสมบูรณ์เท่านั้น มิใช่
 กฎหมายจะห้ามรับฟังเป็นพยานหลักฐานโดยตรงแต่อย่างใด

ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า พยานบอกเล่าศาลไม่ควรรับฟัง ยกเว้นกรณี พยานบอกเล่า
 มีคุณลักษณะน่าเชื่อถือและอาศัยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 95 (2)
 ตอนท้าย "แต่ข้อความนี้ให้ใช้ได้ต่อเมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายโดยชัดแจ้งหรือคำสั่งศาลว่าให้
 เป็นอย่างอื่น" ข้อยกเว้นโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมายหรือโดยยอมรับหลักเกณฑ์และข้อยกเว้นของ
 ศาลอังกฤษและโดยผลของอำนาจศาลในการใช้ดุลพินิจมีดังต่อไปนี้

1. คำกล่าวของผู้ตาย
 - 1.1 คำกล่าวของผู้ถูกทำร้ายถึงตาย
 - 1.2 คำกล่าวเกี่ยวกับสิทธิสาธารณะหรือสิทธิที่ประชาชนมีอยู่ร่วมกัน
 - 1.3 คำกล่าวที่เป็นประโยชน์ต่อผลประโยชน์ของคน
 - 1.4 คำกล่าวในหน้าที่การงาน

- 1.5 คากกล่าวในเรื่องเครือญาติวงศ์ตระกูล
- 1.6 คากกล่าวของเจ้ามรดกในเรื่องพินัยกรรม
2. กิตติศัพท์หรือข้อเท็จจริงที่เล่าลือกันไป
3. เอกสารมหาชน
4. คากกล่าวในขณะที่เกิดเหตุหรือกระชั้นชิดกับเหตุ
5. คำพิพากษาในคดีเรื่องก่อน
6. คำบอกเล่าที่เป็นคำรับ
 - ก. คดีแพ่ง
 - ข. คดีอาญา
7. คำพยานในคดีก่อน
8. คำให้การของพยานในครั้งก่อน

จากข้อยกเว้นการรับฟังพยานบอกเล่าตามที่กล่าวมาแล้ว ผู้เขียนมีความเห็นว่า เป็นเหตุให้ศาลยอมรับฟังเป็นพยานหลักฐานได้เท่านั้น ส่วนจะเป็นพยานประกอบกับพยานหลักฐานอื่น หรือมีน้ำหนักมากหรือน้อยเป็นอีกเรื่องหนึ่ง

5. พยานผู้เชี่ยวชาญพิเศษ ได้แก่ ผู้ใดโดยอาชีพหรือมิใช่ก็ตาม มีความชำนาญพิเศษในการใด ๆ เช่น ในทางวิทยาศาสตร์ ศิลปะ ฝีมือ พาณิชยกรรม การแพทย์ หรือกฎหมาย ต่างประเทศ และซึ่งความเป็นของเขาอาจมีประโยชน์ในการวินิจฉัยคดีในการสอบสวน ได้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาอาจเป็นพยานในเรื่องต่าง ๆ เป็นต้น โดยศาลให้ผู้ชำนาญการพิเศษทำ ความเห็นเป็นหนังสือแต่ต้องมาเบิกความประกอบหนังสือนั้น⁴⁴ ศาลจึงจะรับฟังได้

44 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 243

ข. การรับฟังพยานเอกสาร ในคดีอาญาต้นฉบับเอกสารเท่านั้นที่อ้างเป็นพยานได้ ถ้าหาต้นฉบับไม่ได้สำเนาที่รับรองว่าถูกต้องหรือพยานบุคคลที่รู้ข้อความก็อ้างเป็นพยานได้ หนังสือราชการ ต้นฉบับยังอยู่เจ้าหน้าที่รับรองว่าถูกต้องก็ได้ 45

ในการรับฟังพยานเอกสารไม่เคร่งครัดเท่ากับคดีแพ่ง เพียงแต่ให้ดูความตรวจดูและไม่ต้องส่งสำเนา การซักค้านก็จะกระทำกันในตอนตรวจดูหรือซักค้านพยานที่ส่งเอกสารนั้น ประกอบคำให้การนั่นเอง

ค. การรับฟังพยานวัตถุ มีหลักเกณฑ์ว่า พยานวัตถุต้องนำมาศาลกรณีนำมาไม่ได้ให้ศาลไปตรวจรายงานยังที่พยานวัตถุนั้นอยู่ 46

2. ดุลยพินิจในการรับฟังพยานหลักฐานในคดีอาญา

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในข้อ 1. เรื่อง เกณฑ์และพยานหลักฐานที่รับฟังได้ในคดีอาญา โดยได้กล่าวถึงเกณฑ์การรับฟังพยานหลักฐานโดยทั่วไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226 และพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุที่รับฟังได้ในคดีอาญา ขึ้นต่อไปของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เมื่อรวบรวมพยานหลักฐานที่รับฟังได้ในคดีอาญา มาแล้ว ต่อมา พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ และศาลจะต้องใช้ดุลยพินิจในการรับฟังพยานหลักฐานดังกล่าวที่รวบรวมและรับฟังได้ในคดีอาญาว่า พยานหลักฐานใดน่ารับฟังมีน้ำหนักมากน้อย

45 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 238

46 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 241

กว่ากันเพื่อที่จะวินิจฉัยและใช้ดุลพินิจ * พิจารณาเลือกเอาพยานหลักฐานที่เป็นประโยชน์ทั้งฝ่ายผู้กล่าวหาและผู้ถูกกล่าวหามาพิจารณาในชั้นชั้นนำพยานหลักฐานต่อไป

สรุป ดุลพินิจที่จะนำมาปรับใช้กับการรับฟังพยานหลักฐานในคดีอาญาจะต้องพิจารณาถึงหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องว่าพยานหลักฐานที่ได้มาถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ แนวคำพิพากษาศาลฎีกาได้วางหลักเกณฑ์และกำหนดแนวทางไว้อย่างไร เมื่อรับฟังแล้วจะได้ทั้งผลดีและผลร้ายแก่คู่กรณีเพื่อให้ได้ความจริงก่อนที่จะนำมาพิจารณาชั้นนำพยานหลักฐานชั้นพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการและศาลต่อไป

* ดุลพินิจ (Discretion) ความหมายโดยทั่วไป หมายถึง การวินิจฉัยเห็นสมควร มีความหมายในทางกฎหมายว่าเป็นอำนาจหรือสิทธิพิเศษ (Privilege) ของศาลที่จะพิจารณาตามหลักความยุติธรรม ดุลพินิจในทางปฏิบัติอาจจะมีการสับสนเกี่ยวกับการใช้ดุลพินิจว่าจะใช้เมื่อไร และใช้อย่างไร จึงจะเหมาะสมเมื่อนำมาพิจารณาแล้ว ความหมายของดุลพินิจมีเพียง 3 ประการ คือ

1. ค้นหาข้อเท็จจริง (find facts)
2. ปรับข้อเท็จจริงเข้ากับข้อกฎหมาย (applies law)
3. พิจารณาเกี่ยวกับพฤติการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องภายหลังจากที่ได้ทราบข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายแล้ว

ความสำคัญของดุลพินิจ ในปี ค.ศ. 1933 Cohen ได้กล่าวว่า "เมื่อมีกฎหมาย ก็ย่อมมีดุลพินิจอยู่เคียงคู่" ปกติการบัญญัติกฎหมายจะให้อำนาจใช้ดุลพินิจในลักษณะที่ว่าจะทำหรือไม่ก็ได้ และถ้าจะทำ จะทำอย่างไร โดยจะปรากฏออกมาในรูปของวลี เช่น "น่าจะ" "กรณีน่าจะชอบด้วยกฎหมาย" "ตามที่พิจารณาเห็นสมควร" ดุลพินิจอาจจะมีประโยชน์และมีโทษอย่างมหันต์ จะต้องมีการควบคุมดุลพินิจ โดยควบคุมโดยตรงสร้างหรือทบทวนดุลพินิจ จากกรณี (วัชร) ชัยสุวรรณ "การใช้ดุลพินิจในการดำเนินคดีอาญาของอัยการ," (วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526, หน้า 27-31.

ก. คุณพินิจของการรับฟังพยานบุคคล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226 วางเงื่อนไขว่า พยานบุคคลซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีผิดหรือบริสุทธิ์ให้อ้างเป็นพยานได้ แต่ต้องเป็นพยานชนิดที่มีได้เกิดขึ้นจากการจงใจมีค้ำนันสัญญา ชู้เชิญ หลอกลวง หรือโดยมิชอบประการอื่น ๆ หมายความว่า ถ้าอ้างเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลย ก็หมายถึง โจทก์อ้าง ถ้าอ้างเพื่อความบริสุทธิ์ของจำเลย ก็หมายถึงจำเลยอ้าง และพยานบุคคลที่ น่าจะพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลยนี้ กฎหมายมิได้จำกัดว่าจะต้องเป็นพยานที่ารู้หรือได้เห็นหรือได้ยิน เรื่องที่จะให้การด้วยตนเอง หรือที่เรียกว่า ประจักษ์พยาน เท่านั้น จะเป็นพยานที่ได้ยินเรื่องราวมาอีกทอดหนึ่งหรือที่เรียกว่าพยานบอกเล่าก็ได้ รวมทั้งพยานบุคคลที่ออกความเป็นในเรื่องใด ๆ เช่น ผู้ชำนาญการพิเศษก็เป็นพยานบุคคลที่ น่าจะพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลยได้เท่ากัน

หลักเกณฑ์การรับฟังพยานหลักฐานบุคคลในคดีอาญา ต้องเอากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 95 มาใช้ด้วยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 คือ ต้อง

1. เป็นบุคคลที่สามารถเข้าใจและตอบคำถามได้ และ
2. เป็นผู้ที่ได้ยินหรือทราบข้อความนั้นมาด้วยตนเองโดยตรง

เมื่อพยานบุคคลเข้าหลักเกณฑ์ดังกล่าวแล้ว จึงพิจารณาว่าเข้าหลักเกณฑ์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226 คือ เป็นพยานบุคคลที่ น่าจะพิสูจน์ว่าจำเลยมีความผิดหรือบริสุทธิ์หรือไม่ต่อไป

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1781/2522 ผู้เสียหายในคดีข่มขืนชำเราให้การไว้ในชั้นสอบสวน แต่โจทก์นำมาเบิกความชั้นศาลไม่ได้เพราะไปจากบ้านหาตัวไม่พบ ศาลรับฟังประกอบกับพยานโจทก์และคำรับรองจำเลยชั้นสอบสวนลงโทษจำเลยได้

แนวคำพิพากษาศาลฎีกานี้จะเห็นว่า คำให้การผู้เสียหายเป็นพยานนอกเล่า ศาลไม่ควรรับฟัง แต่เมื่อโจทก์อ้างในฐานะเป็นพยานเอกสาร ศาลก็อาจรับฟังไม่ต้องห้ามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 95

สำหรับเด็กก่อนกฎหมายมิได้กำหนดกฎเกณฑ์ว่าให้การเป็นพยานเป็นเมื่ออายุเท่าใด

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 504/2476 โจทก์ฟ้องว่า จำเลยข่มขืนกระทำชำเราเด็กหญิง อ. อายุ 2 ปี ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์พิพากษาลงโทษจำเลย โดยฟังคำเด็กหญิง อ. เป็นพยาน จำเลยฎีกาว่าเด็กหญิง อ. มีอายุเพียง 2 ปีเศษ ไม่ควรรับฟังพยานปากนี้ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ตามกฎหมายลักษณะพยานในเวลาที่มีได้มีข้อห้ามเรื่องเด็กที่เป็นพยานว่าจะต้องมีอายุเท่าไรเท่าไรจึงจะเป็นพยานได้ เมื่อเด็กคนใดเข้าใจคำถามและสามารถให้การตอบได้ตามคำถาม คำของเด็กคนนั้นย่อมรับฟังเป็นพยานได้ เรื่องนี้ไม่ปรากฏว่าเด็กหญิง อ. ไม่เข้าใจคำถาม หรือไม่สามารถให้การตอบคำถามเลย ศาลล่างจึงรับฟังคำของเด็กหญิง อ. ได้โดยไม่มีข้อสงสัย

คนแก่สูงอายุก็เช่นเดียวกัน กฎหมายมิได้จำกัดเรื่องอายุไว้ ตัวอย่างฎีกาที่ 892/2490 ถึงแม้พยานจะอายุมากเท่าใด ๆ ถ้าไม่หลงใหลสามารถเปิดความได้ตรงกับคำถามก็รับฟังเป็นพยานได้ แต่จุดอ่อนของคนแก่ คือ อาจตาฝ้าฟาง มองเห็นเหตุการณ์ไม่ถนัด ซึ่งข้อนี้ อาจเป็นจุดชกค้ำของฝ่ายตรงกันข้าม เพื่อให้ศาลสงสัยว่าพยานจะรู้เห็นเหตุการณ์จริงหรือไม่

พยานบุคคลในที่นี้ หมายความว่ารวมถึงนิติบุคคลด้วย เพราะนิติบุคคลเป็นผู้เสียหายหรือผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาได้ เช่น คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์ไม่ว่าลักทรัพย์ น้อโรงง ยักยอก หรือความผิดอาญาฐานฝ่าฝืนข้อจำกัดข้อห้ามตามกฎหมายต่าง ๆ ส่วนการสืบพยาน ก็ให้ผู้จัดการหรือผู้แทนของนิติบุคคลนั้นเป็นพยานแทนนามของนิติบุคคลตนเองเดียวกันกับนิติบุคคล เป็นผู้ต้อง

หาหรือจำเลย 47 การออกหมายเรียกนิติบุคคลไปศาลก็ออกในนามของผู้จัดการหรือผู้แทน ๗
 นั้นเอง

สำหรับคนหูหนวกหรือเป็นใบ้หรือทั้งหูหนวกหรือเป็นใบ้ นั้น แม้จะไม่สามารถได้ยิน
 คำถามที่คู่ความหรือทนายความหรือศาลถาม แต่ก็มิได้ถือว่า เขาไม่สามารถเข้าใจคำถาม ทั้งนี้
 เพราะเขาสามารถสื่อความหมายอื่นเพื่อให้เข้าใจคำถามได้ สำหรับปัญหานี้ประมวลกฎหมายวิธี
 พิจารณาความแพ่ง มาตรา 96 บัญญัติว่า พยานที่เป็นหูหนวกหรือเป็นใบ้หรือทั้งหูหนวกและเป็น
 ใบ้ นั้น อาจถูกถามหรือให้คำตอบโดยวิธีเขียนหนังสือ หรือโดยวิธีอื่นใดที่สมควรได้และคำเบิก
 ความของบุคคลนั้น ๆ ให้ถือว่าเป็นคำพยานบุคคลตามประมวลกฎหมายนี้ ดังนั้น การถามบุคคลที่
 หูหนวกจึงไม่จำเป็นต้องถามด้วยคำพูด แต่อาจใช้วิธีแสดงกริยาท่าทาง ซึ่งถ้าผู้ถามไม่สามารถ
 จะสื่อความหมายกับพยานที่หูหนวกนั้น ก็อาจจะใช้ล่ามมาช่วยในการสื่อความหมาย

สำหรับชาวต่างประเทศที่ฟังภาษาไทยไม่เข้าใจนั้น ก็ไม่ถือว่าเป็นบุคคลที่ไม่เข้าใจ
 คำถามอันจะต้องห้ามเป็นพยาน เพราะแม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46
 จะบังคับให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาตลอดจนการถามพยานต้องทำเป็นภาษาไทย แต่ในวรรค
 สุดท้ายของมาตรา 46 บัญญัติว่า ถ้าคู่ความฝ่ายใดหรือบุคคลใดไม่สามารถเข้าใจภาษาไทยหรือ
 เป็นใบ้หรือหูหนวก และอ่านเขียนหนังสือไม่ได้ให้คู่ความฝ่ายที่เกี่ยวข้องจัดหาล่าม ดังนั้น บุคคล
 ไม่รู้ภาษาไทยก็เป็นพยานในศาลได้

47 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7

พยานบุคคลในคดีอาญา เป็นได้ทั้งพยานโจทก์และจำเลย สำหรับจำเลยจะอ้างพยานบุคคลก็ได้ไม่จำกัด แม้จะอ้างโจทก์เป็นพยานจำเลยก็ไม่มีกฎหมายห้าม แต่โจทก์จะอ้างจำเลยเป็นพยานไม่ได้ต้องห้ามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 232 เหตุที่ห้ามเพราะกฎหมายไม่ต้องการให้โจทก์ใช้จำเลยเป็นเครื่องมือในการพิสูจน์ความผิดของจำเลย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 623/2535 วินิจฉัยคำให้การชั้นสอบสวนของจำเลย อ้างและฟังเป็นพยานหลักฐานยืนยันจำเลยในชั้นพิจารณาได้ เพราะไม่ได้อ้างตัวจำเลยเป็นพยานเพื่อค้นหาความจริงจากจำเลยมาลงโทษตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 232 แต่ประการใด

ประจักษ์พยาน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มิได้บัญญัติถึงคำ ๆ นี้ไว้ ทั้งในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งก็มิได้บัญญัติไว้ตรง ๆ เช่นนี้ แต่มาตรา 95 (2) หมายถึง เป็นผู้ที่ได้เห็นได้ยินหรือทราบข้อความเกี่ยวในเรื่องที่จะให้การเป็นพยานนั้นด้วยตนเองโดยตรง ซึ่งก็คงหมายถึงประจักษ์พยานที่ว่านั้นเอง และนำมาใช้ในคดีอาญาได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 ประจักษ์พยาน (eye witness) คือพยานบุคคลผู้มาเบิกความให้ข้อเท็จจริงแก่ศาลตามที่ตนได้รับรู้มาจากประสาทของตนเอง มิใช่รับรู้มาจากการบอกเล่าของผู้อื่น ประจักษ์พยาน เป็นผู้รู้เห็นเหตุการณ์หรือข้อเท็จจริงมาด้วยตนเอง อันเป็นการตรงกันข้ามกับพยานบอกเล่าซึ่งมิได้รู้เห็นเอง แต่รับฟังมาจากผู้อื่นอีกต่อหนึ่ง⁴⁸ ประจักษ์พยานที่เห็นด้วยตนเองโดยตรงก็คือ พยานบุคคลที่มีสายตาเป็นปกติ ถ้าตาบอดข้างหนึ่งก็ยังคงถือว่าเห็นได้ แต่ถ้าบอดทั้งสองข้างถือว่าหมดความสามารถเห็นเลยจะเป็นพยานไม่ได้ โดยอาศัย

⁴⁸ รศภณ รัตนกร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน โครงการตำราและ เอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2536, หน้า 42.

ประสาธสัมพัทธ์ทางกาย ทางหู และกลิ่น ดังนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 95 วรรคหนึ่ง จึงได้กำหนดเงื่อนไขไว้ว่า ถ้ามีกฎหมายอนุญาตารับฟังคนตาบอดได้หรือสั่งให้ สืบคนตาบอดได้ ก็ให้เป็นไปเช่นนั้น มาตรา 95 วรรคสอง ยังขยายความต่อไปอีกว่า ถ้าศาล ไม่ยอมรับไว้ซึ่งคำเบิกความของบุคคลใด เพราะเห็นว่าบุคคลนั้นจะเป็นพยานหรือให้การดังกล่าว ข้างต้นไม่ได้ และคู่ความฝ่ายที่เกี่ยวข้องร้องคัดค้านก่อนที่ศาลจะดำเนินการคดีต่อไป ให้ศาลจด รายงานระบุนามพยานเหตุผลที่ไม่ยอมรับและข้อคัดค้านคู่ความฝ่ายที่เกี่ยวข้องไว้ ส่วนเหตุผลที่ คู่ความฝ่ายนั้นยกขึ้นอ้างนั้น ให้ศาลใช้ดุลพินิจจดลงไว้ในรายงาน หรือกำหนดให้คู่ความฝ่ายนั้นยื่น คำแถลงต่อศาลเพื่อรวมไว้ในสำนวน คนตาบอดถึงแม้จะไม่ใช่ประจักษ์พยานที่รู้เห็นเองด้วยตา แต่ถ้าศาลหรือคู่ความเห็นชอบพร้อมกันให้สืบได้ในบางเรื่องบางกรณีก็ไม่ห้าม แต่มิใช่ในฐานะ ประจักษ์พยาน⁴⁹

พยานเดี่ยวและพยานคู่ มีปรากฏอยู่ในคำพิพากษาบางเรื่องในคดีอาญา ซึ่งศาลวินิจฉัย ว่า พยานเจตก์น่าเชื่อถือหรือไม่เพียงใด ในคดีอาญาบางคดีมีประจักษ์พยานคนเดียว บางคดีมี ประจักษ์พยานหลายคน ถ้ารู้เห็นเหตุการณ์ในคดีพร้อมกัน ในสถานที่และเวลาเดียวกัน เรียกพยานคู่ คดีที่มีผู้รู้เห็นเหตุการณ์เพียงคนเดียวเรียกพยานเดี่ยว ทั้งพยานคู่และพยานเดี่ยวก็ คือประจักษ์พยานนั่นเอง ตามปกติคำให้การของพยานคู่นี้หนักมากกว่าพยานเดี่ยว เพราะ พยานคู่จะให้การสนับสนุนซึ่งกันและกัน ถ้าให้การสอดคล้องต้องกันจะทำให้ศาลเชื่อมากกว่า พยานเดี่ยว กลับกัน ถ้าพยานคู่ให้การไม่สนับสนุนซึ่งกันและกันหรือไม่สอดคล้องต้องกัน ทำให้ ฝ่ายจำเลยย่อมมีโอกาสถามค้านให้ความเห็นแตกต่างของคำเบิกความในข้อสำคัญได้ ซึ่งศาล อาจวินิจฉัยว่าพยานเจตก์รับฟังไม่ได้ หรือถ้าพอจะรับฟังได้แต่มีกรณีสงสัยต้องยกประโยชน์

⁴⁹ สมพร พรหมพิตากร, คำอธิบายพยานหลักฐานในคดีอาญา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด), หน้า 40.

แห่งความสงสัยให้เป็นคุณแก่จำเลย กรณีเช่นนี้เมื่อเทียบกับพยานเดี่ยวถือว่าพยานเดี่ยวมีน้ำหนักมากกว่า ถ้าพยานเดี่ยวให้การมีเหตุมีผลจะทำให้เชื่อว่าข้อเท็จจริงหรือเหตุการณ์เป็นคำที่พยานเดี่ยวนั้นให้การ นอกจากนั้น แม้จะเป็นพยานคู่และให้การสอดคล้องต้องกัน แต่ไม่สมเหตุสมผลหรือผิดความจริง ศาลอาจรับฟังว่าเป็นพยานปั้นแต่งหรือชักซ้อมข่มขู่แปลงมาก็ได้ เช่น พยานคู่ให้การถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสอดคล้องต้องกัน มีเหตุมีผลดี แต่ให้การว่าอันเกิดเหตุเป็นคนเดือนขึ้น แต่เมื่อทดสอบกับบทกฏแล้ว ปรากฏว่าวันเกิดเหตุเป็นคืนเดือนแรมไม่มีประจันต์ขึ้นเลย แสดงว่าพยานคู่ให้การเท็จคืนเดือนขึ้นกับคืนเดือนแรมอย่างเดียวกัน สบล้างคำให้การพยานทั้งหมด พยานคู่อาจมีมากกว่า 2 คน ก็ได้ บางคดีมีพยานรู้เห็นเหตุการณ์หลายคน ทั้งโจทก์หรือจำเลยจะต้องนำพยานที่ดีที่สุด (best and inferior evidence) เข้าสืบเพียง 2 ปาก หรือ 3 ปากก็เพียงพอแล้ว ถ้าสืบมาอาจเสี่ยงที่จะทำให้พยานแตกกัน เป็นเหตุไม่น่าเชื่อถือ ตัวอย่างคำพิพากษา

คำพิพากษฎีกาที่ 510-511/2488 เจ้าทรัพย์เพียงปากเดียวเบิกความอันกระทำผิดต่างกับฟ้อง ไม่พอให้ชี้ขาดว่าข้อเท็จจริงต่างกับฟ้อง เพราะเจ้าทรัพย์อาจให้การคลาดเคลื่อนได้ ศาลจะงดสืบพยานอื่นของโจทก์ แล้วพิพากษายกฟ้องไม่ได้

คำพิพากษฎีกาที่ 49/2535 พยานโจทก์ไม่เคยรู้จักคนร้ายทั้งสองมาก่อน อันเกิดเหตุเวลากลางวัน คนร้ายทั้งสองเข้ามาสั่งสุราและกระถางแดงอย่างละหนึ่งขวดนั่งดื่มตามปกติอยู่ในร้านโจทก์ร่วม ไม่มีอาวุธร้ายแรงติดตัวและยังสั่งอาหารมารับประทานอีกด้วย ขณะคนร้ายทั้งสองรับประทานอาหารก็มีลูกค้ายื่นเข้ามารับประทานอาหาร 1 คน และมีคนมาติดต่อธุระกับบุตรสาวของโจทก์ร่วมอีก 1 คน คนร้ายรับประทานอาหารนานประมาณ 1 ชั่วโมง ไม่มีพิรุณใด ๆ เป็นเหตุให้โจทก์ร่วมและพยานโจทก์สนใจเป็นพิเศษว่าลูกค้ายื่นอื่น ๆ ขณะเกิดเหตุคนร้ายใช้มีดบังตอพื้นร้านโจทก์ร่วมเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยเร็ว เชื่อว่าพยานโจทก์จำคนร้ายได้เพียงคล้ายคล้ายคลึงโดยจดจำเครื่องแต่งกายเป็นหลัก เมื่อดูภาพถ่ายคนร้ายพยานโจทก์ต้องดูภาพถ่ายถึง 3 รอบ และใช้เวลาจนถึง 2 ชั่วโมง แสดงว่าพยานโจทก์ไม่แน่ใจ ปรากฏว่า จำเลยได้ลาออกจากบริษัทที่พยานโจทก์ไปดูภาพถ่ายประวัติคนงานไปหลายเดือนแล้ว

พยานโรงท่อาจจ่าคนร้ายผิดพลาดได้ หลังจากเหตุเกิดประมาธเดือนครึ่ง เจ้าพนักงานพาพยานโรงท่ไปดูตัวจ่าเลย ซึ่งบวชเป็นพระภิกษุ พยานโรงท่บางปากไม่ยอมชี้ตัวจ่าเลยว่าเป็นคนร้ายในครั้งแรกโดยอ้างว่ากลัวบาบ แสดงว่าพยานโรงท่ปากดังกล่าวไม่แน่ใจเกี่ยวกับคนร้าย หลังจากเกิดเหตุจ่าเลยไม่ได้หลบหนี แต่กลับมาพบเจ้าพนักงานตำรวจแต่โดยดีและยอมมาให้สิกจากพระ แสดงถึงความบริสุทธิ์ของจ่าเลย คดีมีเหตุสังสัยตามสมควรว่าจ่าเลยได้กระทำผิดตามฟ้องหรือไม่ต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จ่าเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 วรรคสอง

คดีนี้พยานโรงท่อ้างว่ารู้เห็น แต่บางปากให้การเป็นพิรุชเกี่ยวกับการชี้ตัวจ่าเลย ดูภาพถ่ายคนร้าย ถึงแม้ให้การตอนเกิดเหตุสอดคล้องต้องกัน แต่เอาเหตุอื่นมาประกอบแล้วศาลก็สงสัยพยานโรงท่ทั้งหมดได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 4815/2528 คำให้การชั้นสอบสวนของประจักษ์พยานโรงท่ทั้งสองสอดคล้องตรงกัน และได้ให้การหลังเกิดเหตุทันทีโดยไม่มีเวลาคิดไตร่ตรองเพื่อช่วยเหลือหรือรักษาราผู้หนึ่งผู้ใด เชื่อว่าได้ให้การไปตามความจริงตามที่รู้เห็นโดยไม่มีเจตนาจงใจหรือถูกบังคับขู่ คุกแต่อย่างใด พนักงานสอบสวนจึงได้บันทึกและให้พยานละไว้เป็นหลักฐาน การที่พยานโรงท่ทั้งสองมาเบิกความในชั้นศาลปฏิเสธว่าจ่าเลยไม่ได้เป็นคนแทงตาย ก็คงเพื่อช่วยเหลือจ่าเลยให้พ้นผิด เชื่อได้ว่าคำให้การชั้นสอบสวนของพยานทั้งสองเป็นความจริงยิ่งกว่าคำเบิกความชั้นศาล ทั้งคำให้การพยานชั้นสอบสวนก็ไม่มีกฎหมายบัญญัติห้ามไม่ให้รับฟังประกอบเป็นข้อเท็จจริงของศาลประการใด เมื่อรับฟังประกอบพยานหลักฐานอื่นตลอดจนพฤติการณ์แห่งคดี เช่น จ่าเลยนำสิบรับว่าก่อนเกิดเหตุได้มีเหตุวิวาทกับผู้ตายย่อมมีน้ำหนักมั่นคงฟังลงโทษจ่าเลยได้

คำพิพากษาฎีกานี้มีข้อสังเกตเกี่ยวกับประจักษ์พยานก็ดี จ่าเลยก็ดี โดยคำให้การประจักษ์พยานชั้นสอบสวนเป็นพยานบอกกล่าวในชั้นศาล แลพยานมากกลับคำให้การชั้นสอบสวนในชั้นศาลอีก ตามปกติศาลจะไม่เชื่อสนิท แต่คดีนี้ศาลเชื่อว่าพยานทั้งสองมากกลับคำชั้นศาลเพื่อช่วยเหลือจ่าเลยให้พ้นผิด เลยเชื่อคำให้การชั้นสอบสวนเป็นความจริงยิ่งกว่าคำเบิกความชั้นศาล

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 196/2533 ผู้เสียหายนำไปแจ้งความต่อเจ้าพนักงานให้ดำเนินคดีแก่จำเลยทั้งสองเพราะสงสัยว่าจำเลยทั้งสองจะเป็นคนร้าย ดังนั้นการที่ลูกจ้างของผู้เสียหายให้การต่อพนักงานสอบสวนภายหลังจากนั้นว่าจำเลยทั้งสองเป็นคนร้าย จึงมีน้ำหนักน้อย และเมื่อลูกจ้างคนหนึ่งของผู้เสียหายกลับมาเบิกความในชั้นพิจารณาว่าไม่เคยเห็นจำเลยทั้งสองเป็นคนร้าย แต่อย่างใด ส่วนลูกจ้างอีกคนหนึ่งกลับว่าที่จำเลยทั้งสองเป็นคนร้าย เพราะจำเลยทั้งสองได้บอกให้ทราบเช่นกัน คำของประจักษ์พยานทั้งสองของโจทก์จึงไม่อยู่กับร่องรอย รับฟังเป็นความจริงไม่ได้

คำพิพากษาศาลฎีกานี้แสดงให้เห็นว่า ประจักษ์พยานซึ่งเป็นพยานคู่ให้การไม่อยู่กับร่องกับรอย จึงเป็นผลเสีย ทำให้เกิดความสงสัยรับฟังไม่ได้ต้องยกประโยชน์ความสงสัยให้จำเลย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2213/2530 ผู้เสียหายถูกจำเลยข่มขืนกระทำชำเรา แต่ไม่กล้าเล่าให้บิดาฟัง เพราะกลัวบิดาจะฆ่า เมื่อบิดาทราบความจริงมาสอบถาม ผู้เสียหายก็ฟังไม่บอก แต่กลับหนีไปอยู่จังหวัดอื่น จนบิดาไปตามมาหักกลับมาแจ้งความ เช่นนี้การแจ้งความหลังเกิดเหตุแล้วหลายวันของผู้เสียหาย จึงมิใช่พิรุณถึงกับทำให้คดีของโจทก์รับฟังลงโทษจำเลยไม่ได้

คำพิพากษาศาลฎีกานี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับพยานเดี่ยวที่ศาลรับฟัง

พยานบอกเล่า ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย และแนวคำพิพากษาศาลฎีกา และความเห็นของนักกฎหมายมีความเห็นทั้ง 2 ฝ่ายโดยที่ศาลรับฟังและศาลไม่รับฟังตามรายละเอียดในข้อ 2.1 ในหัวข้อพยานหลักฐานที่รับฟังได้ในคดีอาญานั้น โดยผู้เขียนมีความเห็นว่า ศาลไม่ควรยอมรับฟังพยานบอกเล่า เนื่องจากขัดกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 95 (2) และผู้กล่าวไม่ต้องมาเบิกความต่อศาลและให้จำเลยถามค้าน จะทำให้เกิดความไม่เป็นธรรม แต่แนวคำพิพากษาศาลไทยได้รับเอาความคิดมาจากประเทศอังกฤษ และการรับฟังพยานบอกเล่าไม่มีกฎหมายห้ามที่ยอมให้รับฟังพยานบอกเล่าได้ในบางกรณี ซึ่งส่วนใหญ่ว่าจะรับฟังพยานบอกเล่าเป็นเพียงพยานประกอบพยานหลักฐานอื่นเท่านั้น พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ และศาลจะต้องใช้ดุลพินิจในการรับฟังพยานบอกเล่าทั้งสองฝ่ายเพื่อที่จะได้ข้อเท็จจริงในคดีที่สมบูรณ์ นามารับกับข้อกฎหมายต่อไป

พยานแวดล้อมหรือพยานพหุติเหตุแวดล้อมกรณี หมายถึงพยานข้างเคียงหรือพยานรายทางและให้การสอดคล้องกับทั้ง เวลาและสถานที่ประกอบกับเหตุผลที่ชี้ให้เห็นว่าจำเลยกระทำความผิดที่ถูกกล่าวหา จึงรับฟังลงโทษจำเลยได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 765/2509 ผู้ที่ได้เห็นคนร้ายวิ่งหนีมาจากที่เกิดเหตุโดยมีของกลางติดไปด้วย ย่อมเป็นพยานแวดล้อมกรณี

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3142/2527 แม้โจทก์จะมีได้มีประจักษ์พยานที่รับรู้เห็นขณะที่จำเลยกับพวกฆ่าผู้ตาย แต่มีพฤติการณ์แวดล้อมกรณีมาแสดงให้เห็นว่าจำเลยได้ไปเกี่ยวข้องกับผู้ตาย และรถจักรยานยนต์ของผู้ตายรถยนต์ทั้งก่อนและหลังที่ผู้ตายถึงแก่ความตายในวันเกิดเหตุ นั้น ซึ่งพยานโจทก์เหล่านี้ทุกคนต่างรู้จักจำเลยและไม่มีสาเหตุกระทบเคียงกับจำเลย ดังนั้น ฟังลงโทษจำเลยได้

โดยปกติพยานโดยตรงมีน้ำหนักมากที่จะทำให้ศาลซึ่งได้ดีกว่าพยานที่ไม่ใช่พยานโดยตรง บางคดีไม่มีพยานโดยตรง มีเพียงแต่พยานเหตุผลหรือพยานแวดล้อมก็ตาม ศาลอาจฟังลงโทษจำเลยโดยสนิทใจ เมื่อศาลเชื่อปราศจากข้อสงสัยเช่นนั้น แต่อย่างไรก็ตามในคดีอาญานั้นพยานแวดล้อมที่ศาลจะเชื่อฟังจะต้องบ่งชี้โดยแน่นอนโดยไม่มีทางจะคิดได้ว่าข้อเท็จจริงอาจเป็นอย่างอื่นไปได้ ศาลจึงลงโทษจำเลยโดยพยานแวดล้อม

พยานความเห็นและพยานผู้เชี่ยวชาญพิเศษ ตามปกติศาลจะรับฟังเฉพาะความเห็นของผู้ชำนาญการพิเศษเท่านั้น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 243 บัญญัติว่า "ผู้ใดโดยอาชีพหรือมิใช่ก็ตาม มีความชำนาญพิเศษในการใด ๆ เช่น ในทางวิทยาศาสตร์ ศิลป ฝีมือ พาณิชยกรรม การแพทย์หรือกฎหมายต่างประเทศและซึ่งความเห็นของเขานั้นอาจมีประโยชน์ในการวินิจฉัยคดีในการสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาอาจเป็นพยานในเรื่องต่าง ๆ เป็นต้นว่า ตรวจร่างกายหรือจิตของผู้เสียหาย ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตรวจลายมือทำการทดลอง หรือกิจการอย่างอื่น ๆ

ศาลจะให้ผู้ชำนาญการพิเศษทําความเห็นเป็นหนังสือก็ได้ แต่ต้องให้มา เบิกความประกอบหนังสือนั้น ให้ส่งสำเนาหนังสือดังกล่าวแล้วแก่คู่ความทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่าสามวันก่อนวันเบิกความ"

ความเห็นบุคคลธรรมดา ตามปกติศาลจะไม่รับฟัง เพราะยังมีข้อสงสัยอยู่ว่าความเห็นของบุคคลนั้นถูกต้องและน่าเชื่อถือว่าจะเป็นจริงตามนั้นหรือไม่ อย่างไรก็ดี มีฎีกาที่ 417/2523 วินิจฉัยความเห็นของผู้ชำนาญการพิเศษ อาจมีน้ำหนักน้อยกว่าพยานบุคคลธรรมดาที่ได้ เช่น ในคดีหมิ่นประมาทซึ่งมีปัญหาว่าคำกล่าวใส่ความของจำเลย หมายถึงใครหรืออะไรหรืออย่างไร ตามปกติก็สืบความเห็นของบุคคลธรรมดาที่ใกล้ชิดกับเรื่องนั้น ๆ ได้ ถ้าเป็นศัพท์พิเศษหรือพิเศษใด ๆ ก็อาจอ้างบุคคลผู้มีความรู้พิเศษในเรื่องนั้น ๆ มาออกความเห็น

ตามปกติการสืบผู้ชำนาญการพิเศษ โจทก์หรือจำเลยจะอ้างเพื่อนำสืบต่อศาลเป็นการสนับสนุนพยานฝ่ายตนในฐานะพยานความเห็น เช่น เกี่ยวกับการตายหรือสภาพของศพ เกี่ยวกับลายมือชื่อหรือลายมือเขียนหนังสือเกี่ยวกับลายพิมพ์นิ้วมือหรือลายเท้า เกี่ยวกับยาเสพติดหรือยาอันตรายเกี่ยวกับยาพิษ เกี่ยวกับเช่าที่ดินปิ่น ฯลฯ ถ้าโจทก์หรือจำเลยนำสืบผู้ชำนาญการพิเศษดังกล่าวแล้ว ยังไม่เป็นที่พอใจของศาล ศาลอาจเรียกผู้ชำนาญการพิเศษนั้นหรือผู้ชำนาญการพิเศษอื่นมาสืบก็ได้ ความเห็นของพยานผู้ชำนาญการพิเศษนั้น คู่ความในคดีอาจแถลงรับกันได้ เช่น ความเห็นของแพทย์ในเรื่องบาดแผลหรือศพ ความเห็นของผู้ชำนาญการพิเศษพิสูจน์ยาเสพติดให้โทษ ความเห็นของผู้ชำนาญการพิสูจน์ลายมือหรือลายเซ็นชื่อ ความเห็นของผู้ชำนาญการพิเศษหรือคราบดินปิ่น ฯลฯ เหล่านี้ถ้าโจทก์อ้างขอสืบ ถ้าจำเลยยอมรับตามระบบงานนั้นต่อหน้าศาลและศาลได้จดรายงานไว้แล้ว ย่อมรับฟังได้ตามนั้น ครอบคลุมว่าจำเลยไม่ต่อสู้นั้นประเด็นนั้นแล้ว โจทก์ไม่ต้องสืบต่อไป ในส่วนของจำเลยก็เช่นเดียวกัน

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 76/2529 รายงานการตรวจร่างกายของผู้เสียหายตามใบตรวจชันสูตรบาดแผลของแพทย์ แม้โจทก์จะไม่นำแพทย์ผู้ตรวจมาเบิกความประกอบ หากจำเลยได้แถลงรับไว้ในรายงานกระบวนพิจารณาว่าแพทย์ได้ตรวจร่างกายผู้เสียหายและทำบันทึกการตรวจไว้จริง เอกสารดังกล่าวรับฟังเป็นพยานได้

กรณีนี้ถ้าเป็นความเห็นของผู้ชำนาญที่ศาลสั่งให้ทำตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 243 วรรคสอง เข้าใจว่าจะให้โจทก์หรือจำเลยรับตามนั้นไม่ได้ เพราะกฎหมายมาตรานี้บังคับให้ผู้ชำนาญการพิเศษต้องมาเบิกความประกอบความเห็นของเขา ทั้งศาลต้องส่งสำเนาความเห็นดังกล่าวให้โจทก์จำเลยทราบล่วงหน้าอย่างน้อยสามวันก่อนวันเบิกความ

ผู้เขียนขอสรุปการใช้ดุลพินิจที่จะรับฟังพยานบุคคล ดังต่อไปนี้

1. พยานโดยตรงหรือประจักษ์พยาน เป็นพยานที่ดีที่สุด (Best Evidence) มีน้ำหนักน่าเชื่อถือมาก และต้องเป็นพยานมิได้เกิดขึ้นจากการจงใจ มีค่านับสัญญา ชูเชิงหลอกลวง หรือโดยมิชอบประการอื่น ในคดีอาญาถ้ามีประจักษ์พยานก็ให้ใช้ดุลพินิจรับฟังพยานปากนี้ไว้ก่อน พยานอื่น ๆ ที่มีความสำคัญรองลงมา
2. พยานคู่พยานเดี่ยว ในคดีอาญาพยานที่เห็นเหตุการณ์ อาจจะมีผู้เห็นเหตุการณ์หลายคน หรืออาจมีพยานผู้รู้เห็นเหตุการณ์เพียงคนเดียว การใช้ดุลพินิจที่จะรับฟังพยานคู่หรือพยานเดี่ยวนั้น พยานคู่มิน้ำหนักการรับฟังมากกว่าพยานเดี่ยว ถ้าคำให้การสอดคล้องต้องกัน เว้นแต่จะให้การเป็นพิรุธหรือไม่สอดคล้องต้องกัน พยานเดี่ยวมีน้ำหนักดีกว่า
3. พยานแวดล้อมหรือพยานพหุติเหตุแวดล้อมกรณีในคดีอาญาบางคดีไม่มีประจักษ์พยาน มีแต่พยานแวดล้อมหรือพหุติเหตุแวดล้อมกรณี ควรใช้ดุลพินิจรับฟังได้ ไม่มีกฎหมายห้ามแต่อย่างใด
4. พยานบอกเล่า ศาลไทยปกติจะไม่ยอมรับฟังพยานบอกเล่า เนื่องจากมิได้รู้หรือได้เห็นเหตุการณ์มาด้วยตนเอง แต่ได้รับคำบอกเล่ามาอีกต่อหนึ่ง แต่มีข้อยกเว้นให้ศาลใช้ดุลพินิจในการรับฟังพยานบอกเล่าได้ รายละเอียดในเรื่องพยานหลักฐานที่รับฟังได้ในคดีอาญาที่กล่าวมาแล้ว
5. พยานผู้ชำนาญการพิเศษ เป็นพยานความเห็นที่ศาลใช้ดุลพินิจรับฟังได้ แต่ผู้ชำนาญการพิเศษต้องมาเบิกความประกอบความเห็น

ข. พฤติงานการรับฟังพยานเอกสาร พยานเอกสารในคดีอาญาจะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226 คือเป็นพยานเอกสารซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีผิดหรือบริสุทธิ์ จึงจะอ้างเป็นพยานหลักฐานได้ การอ้างพยานเอกสารเป็นพยานในคดีอาญา ต้องอ้างต้นฉบับเอกสาร ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 238 บัญญัติว่า "ต้นฉบับเอกสารนั้นที่อ้างเป็นพยานต้องมีชื่อยกไว้ในอยู่ 2 ประการ

1. ถ้าปรากฏแก่คู่ความว่า ต้นฉบับไม่มีอยู่แล้ว จะอ้างสำเนาที่รับรองว่าถูกต้องมิได้
2. ถ้าต้นฉบับเอกสารหาไม่ได้ คู่ความจะอ้างบุคคลผู้รู้เห็นเอกสารนั้นมาเบิกความว่า มีเอกสารเรื่องที่จะสืบพยานและเอกสารนั้นมีข้อความอย่างใดก็ได้ ชื่อยกไว้ในนี้ใช้กับการอ้างหนังสือราชการได้ด้วย กล่าวคือถ้าหนังสือราชการไม่มีอยู่ จะอ้างบุคคลที่รู้เห็นหนังสือราชการนั้นมาเบิกความแทนก็ได้

ตามที่ได้กล่าวข้างต้นเป็นเอกสารธรรมดา ถ้าเป็นหนังสือราชการ ต้องปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 238 วรรคสอง ซึ่งบัญญัติว่า "ถ้าอ้างหนังสือราชการเป็นพยาน แม้ต้นฉบับยังมีอยู่จะส่งสำเนาไปที่เจ้าหน้าที่รับรองว่าถูกต้องก็ได้ เว้นแต่ในหมายเรียกจะบ่งไว้เป็นอย่างอื่น" หนังสือราชการตามปกติจะเก็บไว้เป็นหลักฐานในเรื่องนั้น และอาจอยู่ในขณะพิจารณาคดีนั้น จึงเพื่อมิให้เสียหายแก่ราชการ กฎหมายให้ส่งสำเนาที่รับรองถูกต้องได้ และให้ศาลวินิจฉัยไปตามนั้นเลย ถ้าหนังสือราชการนั้นเป็นเอกสารเก่าแก่และปรากฏว่าได้มีการทำสำเนาซ้ำกันหลายครั้งแล้ว การให้ส่งสำเนาอาจเกิดการผิดพลาดขึ้นได้ เช่นนี้ศาลอาจจะบ่งไว้ในหมายเรียกให้ส่งต้นฉบับก็ได้

เอกสารมหาชน เป็นเอกสารที่เจ้าพนักงานได้ทำขึ้นเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ตรวจสอบ เช่น ทะเบียนบ้าน ทะเบียนหุ้นส่วนบริษัท โฉนดที่ดิน เป็นต้น ซึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 127 ให้สันนิษฐานว่า เป็นของแท้จริงและถูกต้อง ซึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีได้บัญญัติไว้ จึงต้องนำกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15

เอกสารใดซึ่งคู่ความอ้าง แต่มิได้อยู่ในความยึดถือของเขา ถ้าคู่ความนั้นแจ้งถึงลักษณะและที่อยู่ของ เอกสารต่อศาลให้ศาลหมายเรียกบุคคลผู้ยึดถือเอกสารนั้นมาส่งศาล

เงื่อนไขการรับฟังพยานหลักฐานอีกอย่างหนึ่งตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 240 คือ เมื่อมีเอกสารใช้เป็นพยานหลักฐานในชั้นศาลได้อ่าน เอกสารนั้นให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งฟังแล้วหรือไม่ หรือได้ส่งให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งตรวจดูแล้วหรือไม่ ถ้ามิได้อ่านหรือส่งให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งตรวจดูถือว่าการอ้างนั้นไม่ชอบ ศาลอาจไม่รับฟังพยาน เอกสารนั้นก็ได้ การส่งสำเนาให้อีกฝ่ายหนึ่งนั้นไม่จำเป็นสำหรับคดีอาญาโดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 240 ว่าเมื่อมีเอกสารใช้เป็นพยานหลักฐานในชั้นศาล ให้อ่านหรือส่งให้คู่ความตรวจดู ถ้าคู่ความฝ่ายใดต้องการสำเนา ศาลมีอำนาจสั่งให้ฝ่ายที่อ้างนั้นส่งสำเนาแก่อีกฝ่ายหนึ่งตามที่เห็นสมควร

ภาพถ่ายเอกสารซึ่งถ่ายจากต้นฉบับ ไม่ใช่ต้นฉบับเอกสารห้ามมิให้รับฟังตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 93 ตามปกติก็รับรองสำเนาถูกต้อง คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 532/2509 ประกอบกับคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 737/2528 บัญญัติว่า เอกสารที่นายจำเลยส่งศาลเพื่อประกอบการตายค่านตัวโจทก์ ซึ่งอ้างตนเองเป็นพยานในชั้นศาลสวนมูลฟ้องโจทก์ได้ตรวจดูและเบิกความรับรองโดยนาย จำเลยได้ส่งต้นฉบับให้โจทก์ตรวจดูแล้ว จึงขอส่งสำเนาแทนต้นฉบับ โจทก์มิได้คัดค้านว่าสำเนาเอกสารนี้มีข้อความไม่ตรงกับต้นฉบับ ดังนี้ถือว่าโจทก์ยอมรับความถูกต้องของเอกสารนี้แล้ว แม้จะเป็นเพียงสำเนาศาลก็รับฟังประกอบโดยคำโจทก์ได้ ไม่เป็นการต้องห้ามตามกฎหมาย

การอ้างเอกสารภาษาต่างประเทศเป็นพยาน ทุกฝ่ายไม่ว่าโจทก์หรือจำเลยจะต้องปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 13 โจทย์ให้สามแปลเป็นภาษาไทยควบคู่ไปด้วย ซึ่งสามจะต้องสาบานหรือปฏิญาณตนว่าจะนำหน้าที่โดยสุจริตใจ จะไม่เพิ่มเติมหรือตัดทอนสิ่งที่แปล

พยานเอกสารในคดีอาญา ไม่จำเป็นต้องปิดอากรแสตมป์เหมือนในคดีแพ่งซึ่งถือว่าไม่สมบูรณ์จะใช้เป็นพยานหลักฐานในคดีแพ่งไม่ได้ ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ที่ 3318/2526 และตามประมวลรัษฎากร มาตรา 118 ไม่รวมถึงคดีอาญาด้วย

การสืบพยานบุคคลแทนพยานเอกสารในคดีอาญา ถ้ามีการร้องว่าเอกสารหรือหนังสือหาไม่ได้แล้ว ไม่ว่ากรณีจะเป็นอย่างไร ผู้จ้างเอกสารยอมให้นำสืบพยานบุคคลแทนเอกสารได้ทุกกรณีไป ไม่ต้องถูกจำกัดอย่างการอ้างเอกสารในคดีแพ่ง

การรับฟังพยานวัตถุ ไม่มีข้อจำกัดโดยกฎหมาย การอ้างอิงพยานวัตถุลงในบัญชีถูกต้องตามระเบียบแล้ว ก็สามารถนำสืบได้เสมอ และไม่มีข้อบังคับว่าข้อเท็จจริงใดจะต้องพิสูจน์ด้วยพยานวัตถุ หรือห้ามพิสูจน์ด้วยพยานวัตถุ จึงอยู่ในดุลพินิจของคู่ความที่จะต้องพิจารณาว่าควรนำสืบข้อเท็จจริงด้วยพยานวัตถุหรือไม่

พยานวัตถุมีความสำคัญมากในคดีอาญา วัตถุพยานมีความสำคัญตั้งแต่ชั้นสอบสวน กล่าวคือ จะต้องให้คู่ความหรือพยานตรวจดู ดังนั้นในทางปฏิบัติจึงมีการจดบันทึกรายการของกลางในคดีอาญาให้ผู้ต้องหาหรือพยานที่เกี่ยวข้องเซ็นชื่อรับรองไว้ บางครั้งก็มีการถ่ายรูปวัตถุพยานของกลางไว้ประกอบด้วย ส่วนในชั้นศาลถ้าคดีมีการไต่สวนมูลฟ้องก็ต้องให้คู่ความดูวัตถุพยานนั้น และถ้าเป็นพยานที่เกี่ยวข้องกับวัตถุพยานนั้น อย่่างไรก็ต้องให้พยานดูวัตถุพยานนั้นด้วย

ในชั้นพิจารณาของศาล ปกติก็ต้องปฏิบัติเหมือนกันคือต้องนำพยานวัตถุมาศาล เว้นแต่นำมาไม่ได้ ก็ให้ศาลไปตรวจจดรายงานยังที่พยานนั้นอยู่ตามเวลาและวิธีซึ่งศาลเห็นสมควรตามลักษณะแห่งพยานวัตถุ⁵⁰ แต่ปฏิบัติหากคู่ความรับข้อเท็จจริงกันได้คู่ความก็อาจไม่จำเป็นต้อง

50 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 241

นำพยานทางวัตถุส่งศาล เช่น เมื่อจำเลยรับว่า อาวุธมีดของกลางตามบัญชีรายการของกลาง และภาพถ่ายของกลางว่าเป็นวัตถุของกลาง ในคดีที่ถูกต้องหรือรับว่าวัตถุของกลางเป็นเฮโรอีน ไฮโดรคลอไรด์ น้ำหนักสุทธิ 102 กิโลกรัม ตามบัญชีรายการของกลางและตามรายงานการตรวจพิสูจน์ของผู้ชำนาญการพิเศษ ซึ่งโจทก์อ้างส่งศาลและจำเลยรับรองเช่นนี้ โจทก์ไม่จำเป็นต้องนำวัตถุพยานของกลางมาส่งศาล เว้นแต่ศาลมีคำสั่งให้นำมา

การอ้างพยานวัตถุในคดีอาญามีกฎหมายกำหนดไว้เป็นการเฉพาะตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 241 และมาตรา 242 ดังนี้

1. สิ่งใดใช่เป็นพยานวัตถุต้องนำมาศาลในกรณีนำมาไม่ได้ ให้ศาลไปตรวจจดยุติรายงานยังที่ที่พยานวัตถุนั้นอยู่ตามเวลาและวิธีซึ่งศาลเห็นสมควรตามลักษณะแห่งพยานวัตถุ
2. ในระหว่างสอบสวน ทัศนมูลฟ้องหรือพิจารณาสิ่งของซึ่งเป็นพยานวัตถุต้องให้คู่ความหรือพยานตรวจดู

ถ้ามีการแก้ห่อหรือทำลายตรา การห่อหรือตีตราใหม่ให้ทำต่อหน้าคู่ความหรือพยานที่เกี่ยวข้องนั้น

3. ดุลพินิจในการชี้ว่าหนักพยานหลักฐานในคดีอาญา

ตามที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับดุลพินิจในการรับฟังพยานหลักฐานในคดีอาญา ซึ่งประกอบด้วย พยานบุคคล พยานเอกสาร และพยานวัตถุ ที่ยอมรับเข้าสู่สำนวนความ มีทั้งพยานที่น่าเชื่อถือและไม่น่าเชื่อถือ แต่เนื่องจากไม่มีหลักเกณฑ์ของกฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะเจาะจงว่าพยานอย่างใดมีน้ำหนักมากอย่างใดมีน้ำหนักน้อย เพียงแต่บัญญัติให้ศาลมีดุลพินิจในการชี้ว่าหนักอย่างกว้างขวางตามปรากฏในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 บัญญัติว่า "ให้ศาลใช้ดุลพินิจวินิจฉัยชี้ว่าหนักพยานหลักฐานทั้งปวง อย่าพิพากษาลงโทษจนกว่าจะแน่ใจว่ามีการกระทำผิดจริง และจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น"

เมื่อมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ ให้นำข้อสงสัยนั้นไปหา " ศาลฎีกา " ซึ่งหลักเกณฑ์นี้เป็นหลักสากลที่ใช้ในอารยประเทศทั่วไป โดยถือกันว่า ปล่อยคนผิดสืบคนดีกว่าลงโทษคนบริสุทธิ์เพียงคนเดียว ดังนั้นในคดีอาญา โจทก์มีภาระในการ ที่จะต้องนำเสนอพิสูจน์ความผิดของจำเลยให้ได้อย่างแท้จริง จนศาลแน่ใจปราศจากข้อสงสัยว่า จำเลยทำผิดจริง ศาลจึงลงโทษได้ หากมีข้อสงสัยตามสมควรว่าจำเลยอาจจะมีผู้กระทำความผิด ศาลจะต้องพิพากษายกฟ้องแต่ประโยชน์แห่งความสงสัยที่จะยกให้เป็นผลดีแก่จำเลยนั้น ต้องมีเหตุ ผลสมควรให้เกิดความสงสัย ข้อสงสัยที่ห่างไกลต่อเหตุผล ไม่เป็นเหตุให้ศาลยกฟ้อง (คำพิพากษา ศาลฎีกาที่ 572/2500) ดังนั้น จึงต้องอาศัยเทียบเคียงจากแนวคำพิพากษาศาลฎีกา โดยจะเน้นหนัก คดีอาญาเป็นหลักและใช้ดุลพินิจดังต่อไปนี้

1. ประจักษ์พยานปากเดียว ย่อมเป็นพยานที่ดีที่สุดในกรณีวินิจฉัยข้อเท็จจริง แต่ ประจักษ์พยานนั้นย่อมไม่มีความบกพร่องในด้านอื่น ๆ เช่น ความเป็นกลาง สาเหตุ อคติ จดจำ และถ่ายทอดได้ดี เมื่อพิเคราะห์พยานประกอบแล้วก็มีน้ำหนักฟังลงโทษจำเลยได้ และศาลสามารถ เชื่อพยานปากเดียวได้ ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 231/2530 แม้โจทก์จะมีผู้เสียหาย เพียงปากเดียวเบิกความยืนยันว่า จำเลยที่ 1 เป็นคนร้าย แต่ในชั้นจับกุมและสอบสวนจำเลยที่ 1 ก็ให้การรับสารภาพว่าได้ร่วมกระทำความผิดด้วย ทั้งได้นำชี้ที่เกิดเหตุประกอบคำรับสารภาพไว้ถึง สองครั้ง กับยังปรากฏด้วยว่า หลังจากเกิดเหตุแล้วจำเลยที่ 1 ได้นำอาวุธปืนลูกซองสั้นไป ผากบุคคลอื่นไว้อาวุธปืนกระบอกนี้เมื่อนำมาพิสูจน์เปรียบเทียบกับปลอกกระสุนปืนลูกซองที่พบในที่ เกิดเหตุปรากฏว่าเป็นปลอกกระสุนปืนลูกซองที่ยิงมาจากอาวุธปืนกระบอกดังกล่าวพยานหลักฐาน โจทก์จึงประกอบกันมั่นคงฟังได้ว่าจำเลยที่ 1 ได้ร่วมกระทำความผิดตั้งโจทก์ฟ้อง

เหตุที่ยอมรับว่าประจักษ์พยานเป็นพยานที่มีน้ำหนัก แม้จะมีประจักษ์พยานเพียงปาก เดียว หากประกอบชอบด้วยเหตุผลถึงลงโทษจำเลยได้ก็เพราะประจักษ์พยานเป็นพยานที่เห็นเหตุ การณ์ ไม่มีการถ่ายทอดข้อเท็จจริงไปยังผู้อื่นเบิกความต่อศาลโดยตกอยู่ภายใต้ความศักดิ์สิทธิ์

แห่งการสาบานตน การถูกสังเอดอกกับกิริยาจากผู้พิพากษาและคู่ความฝ่ายตรงข้ามและถูกถาม
 คำนโดยฝ่ายตรงข้ามเป็นหลักประกันความน่าเชื่อถือของประจักษ์พยาน 51

2. พยานแวดล้อมหรือพยานพดติเหตุแวดล้อม เป็นพยานหลักฐานที่มุ่งพิสูจน์ข้อเท็จจริง ซึ่งมีได้เป็นประเด็นพิพาทในคดีโดยตรง หากแต่พิสูจน์ข้อเท็จจริงอื่นที่บ่งชี้ว่า ข้อเท็จจริงอันเป็นประเด็นพิพาทน่าจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้น พยานแวดล้อมแม้จะไม่มีประจักษ์พยาน ถ้าให้การสอดคล้องต้องกันไม่เป็นพิรุชสงสัย มีน้ำหนักพอที่จะลงโทษจำเลยได้ ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3142/2527 แม้โจทก์จะมีได้มีประจักษ์พยานที่ได้รู้เห็นขณะที่จำเลยกับพวกฆ่าผู้ตาย แต่มีพยานพดติเหตุแวดล้อมกรณิมาแสดงให้เห็นว่าจำเลยได้ไปเกี่ยวข้องกับผู้ตาย และรถจักรยานยนต์ของผู้ตายโดยใกล้ชิด ทั้งก่อนและหลังที่ผู้ตายถึงแก่ความตายในวันเกิดเหตุ นั้น ซึ่งพยานโจทก์เหล่านี้ทุกคนต่างรู้จักจำเลยและไม่มีสาเหตุกรรเคืองกับจำเลย ดังนี้ฟังลงโทษจำเลยได้

3. พยานผู้ชำนาญการพิเศษ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 243 เป็นพยานที่เบิกความตามความเห็นทางหลักวิชาการด้วยความรู้ของตน มีน้ำหนักน่ารับฟังศาลจะให้ผู้ชำนาญการพิเศษทาความเห็นเป็นหนังสือก็ได้ แต่ต้องให้มาเบิกความประกอบหนังสือนั้นโดย ให้ส่งสำเนาหนังสือดังกล่าวแล้วแก่ตัวความทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่าสามวันก่อนวันเบิกความ

51 เข็มชัย ชูติวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน (กรุงเทพฯ : บริษัท
 ประยูรวงศ์ จำกัด, 2527), หน้า 221.

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4437/2531 ผู้ตายจีรตจักรยานยนต์สองล้อไปเก็บผักบุง บริเวณท้องนา ต่อมาพบผู้ตายถูกข่มขืนกระทำชำเราใกล้กับสถานีทดลองข้าว ซึ่งจำเลยทำงาน อยู่พบเส้นผมประมาณ 20-30 เส้นกับขนที่อวัยวะเพศ 1 เส้น ตกอยู่ที่กองเลือดานที่เกิดเหตุ พนักงานสอบสวนได้นำตัวอย่างเส้นผมและขนจากอวัยวะเพศของจำเลยและของพนักงานสถานีทดลองข้าวดังกล่าวรวม 8 คน ไปตรวจพิสูจน์เปรียบเทียบกับเส้นผมและขนจากอวัยวะเพศของ กลาง ผลการตรวจลักษณะภายนอกและการตรวจน้ำเหลืองทางวิทยา เชื่อว่าเส้นผมบางเส้น และขนจากอวัยวะเพศของกลาง เป็นของจำเลย โดยมีแพทย์ผู้ตรวจพิสูจน์มาเบิกความรับรองว่า วิธีการตรวจพิสูจน์ดังกล่าวสามารถยืนยันได้เกือบร้อยเปอร์เซ็นต์และยังพบร่องรอยบาดแผลจี๊ด ข่วนที่ร่างกายของจำเลยอีกหลายแห่ง อันเกิดจากการดิ้นรนต่อสู้ของผู้ตาย ดังนั้นพยานหลักฐาน ใดๆที่มีน้ำหนักพียงลงโทษจำเลยฐานข่มขืนกระทำชำเราและฆ่าผู้อื่นเพื่อปกปิดความผิดตามประมวล กฎหมายอาญา มาตรา 277 วรรคแรก, 289 (7) ได้

4. พยานเอกสารและพยานวัตถุ มีลักษณะความเที่ยงตรงในตัวเอง มีน้ำหนักพียงได้ โดยพยานเอกสารมหาชนมีน้ำหนักมากกว่าเอกสารเอกชน พยานวัตถุ เป็นพยานที่ศาลสามารถ ตรวจสอบได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 608/2521 ทะเบียนสมรสฉบับตรและสำเนาทะเบียนบ้าน ที่เจ้าหน้าที่รับรองเป็นเอกสารมหาชน ซึ่งสันนิษฐานว่า แท้จริงถูกต้องถ้าไม่สืบหักล้างศาลรับพียงได้

5. คำรับของผู้ต้องหาชั้นสอบสวน ถ้าผู้ต้องหาให้การรับสารภาพโดยปราศจากเงื่อนไข คำรับสารภาพชั้นสอบสวนที่ให้การกับพนักงานสอบสวนมีน้ำหนักน้อยจะต้องใช้ประกอบเข้ากับพยาน หลักฐานอื่นที่บ่งชี้ชัดถึงการกระทำผิดของจำเลยว่าเป็นผู้กระทำผิด มีผลเชื่อมโยงกับคำรับสารภาพ กรณีไม่มีประจักษ์พยาน พยานประกอบจะต้องมีน้ำหนักเป็นหลักแล้วนำคำรับสารภาพชั้นสอบสวน ประกอบเข้าไป แม้จะปฏิเสธชั้นศาล

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1172/2510 คดีอาญาเรื่องฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา จำเลยให้การรับสารภาพชั้นศาล โจทก์ไม่มีประจักษ์พยาน แต่มีคำให้การของจำเลยและชั้นสอบสวนรับว่า จำเลยเป็นคนยิงผู้ตาย โดยกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ร่วมกระทำผิดพฤติการณ์ในการกระทำผิดตั้งแต่ต้นจนจบโดยละเอียดและมีผู้กำกับตำรวจกับพนักงานสอบสวนมาเบิกความรองรับว่า จำเลยได้ให้การโดยสมัครใจ ได้พาไปชี้ที่เกิดเหตุและถ่ายภาพไว้ด้วย นอกจากจะบันทึกคำให้การรับสารภาพของจำเลยไว้เป็นหนังสือแล้ว ยังมีบันทึกเสียงคำรับสารภาพของจำเลยมาเปิดให้ศาลฟังด้วย นอกจากนี้โจทก์ยังมีพยานบุคคลประกอบอีกว่าได้พบเห็นจำเลยในเวลาก่อนเกิดเหตุและภายหลังเกิดเหตุ ณ บริเวณใกล้เคียงกับสถานที่เกิดเหตุ ดังนั้นศาลรับฟังคำรับสารภาพชั้นสอบสวนของจำเลยประกอบกับพยานแวดล้อมเหล่านี้ลงโทษจำเลยได้ แม้โจทก์จะไม่มีประจักษ์พยานก็ตาม

6. คำรับสารภาพชั้นศาล ปกติศาลจะถามจำเลยในชั้นพิจารณาว่า ตามที่ถูกกล่าวหา นั้นจะรับสารภาพหรือปฏิเสธ ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพศาลจะพิพากษาคดีไปเลย เว้นแต่คดีที่มีข้อหาในความผิดซึ่งจำเลยรับสารภาพนั้น กฎหมายกำหนดอัตราโทษอย่างต่ำไว้ให้จำคุกตั้งแต่ห้าปีขึ้นไปหรือโทษที่สถานหนักกว่านั้น ศาลจะต้องฟังพยานโจทก์จนกว่าจะพอใจว่าจำเลยได้กระทำผิดจริงตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 176 วรรคแรก

ดังนั้น กรณีจำเลยถูกฟ้องในข้อหาความผิดที่มีอัตราโทษไว้ให้จำคุกตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป หรือโทษสถานหนักกว่านั้น แม้จำเลยจะให้การรับสารภาพชั้นศาลจะต้องมีการสืบพยานประกอบว่าจำเลยได้กระทำผิดจริง ข้อสังเกตการสืบพยานประกอบคำรับสารภาพมักจะสืบพยานโจทก์ฝ่ายเดียว จำเลยจะไม่ซักค้านโจทก์ต้องสืบให้ได้ความแน่ชัดว่าจำเลยได้กระทำผิดโดยปราศจากข้อสงสัยจึงจะลงโทษได้ ถ้าสืบไม่เป็นที่พอใจว่าได้กระทำผิดศาลต้องพิพากษายกฟ้อง (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 658/2482)

7. คำให้การพยานชั้นสอบสวน เป็นคำให้การของพยานผู้รู้เห็นเหตุการณ์หรือใกล้ชิดกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ที่บันทึกโดยพนักงานสอบสวนและพยานลงชื่อไว้ในคำให้การ เมื่อพิจารณาในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน พยานผู้ให้การจะต้องมาสืบพยานต่อศาลและต่อหน้าจำเลย

หรือทนายความของจำเลยประกอบคำให้การเพื่อให้โอกาสจำเลยได้ซักค้าน แต่ถ้าส่งคำให้การ
 พยานต่อศาลโดยไม่ได้มาเบิกความต่อศาลถือเป็นพยานบอกเล่า ศาลใช้ดุลพินิจรับฟังได้เพียง
 พยานประกอบเท่านั้น ถ้าไม่มีพยานอื่นรู้เห็น พยานที่สอบโดยพนักงานสอบสวนก็จะฟังลงโทษ
 จำเลยไม่ได้ ตัวอย่าง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 81/2530 โจทก์ไม่สามารถนำประจักษ์พยานมาเบิกความใน
 ชั้นพิจารณาได้ โจทก์จึงส่งคำให้การของประจักษ์พยานชั้นสอบสวนเป็นพยานต่อศาล คำให้การ
 ดังกล่าวเป็นพยานชั้นสอง ไม่ได้ทำต่อศาลและต่อหน้าจำเลยเป็นคำให้การของพยานมิได้สาบาน
 ตนตามลัทธิศาสนาต่อศาล มิได้ผ่านการถามค้านเพื่อกระจายข้อเท็จจริง สำหรับค้นหาความจริง
 โดยละเอียดตามกระบวนการความลับฟังคำให้การชั้นสอบสวน ดังจะกล่าวฟังมาลงโทษจำเลยหาได้ไม่

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1383/2531 คำเบิกความของพยานโจทก์ซึ่งเบิกความโดยที่
 จำเลยไม่มีโอกาสถามค้าน และคำให้การชั้นสอบสวนของพยานนั้น แม้ไม่มีน้ำหนักเพียงพอที่จะ
 ลงโทษจำเลยได้ แต่ศาลอาจรับฟังประกอบพยานหลักฐานอื่น ๆ ที่โจทก์นำสืบได้

จากแนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 81/2530 จะเห็นว่าศาลใช้ดุลพินิจที่จะไม่รับฟังพยาน
 หลักฐานคำให้การชั้นสอบสวนถือว่าเป็นพยานชั้นสอง ส่วนแนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1383/2531
 ศาลใช้ดุลพินิจฟังคำให้การพยานชั้นสอบสวนประกอบพยานหลักฐานอื่นที่โจทก์นำสืบได้

จากคำพิพากษาศาลฎีกาที่กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า คำพยานที่พนักงานสอบสวนทำ
 การสอบสวนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย โดยที่พยานผู้ให้การนั้นไม่สามารถมาสืบในศาลตาม
 กระบวนการที่ถูกต้องโดยจะต้องสาบานตน ให้การเบิกความต่อหน้าศาลและจำเลยด้วยความ
 สมัยคร่าจ โดยจำเลยไม่มีโอกาสซักค้าน ศาลถือว่าเป็นเพียงพยานบอกเล่าต่อพนักงานสอบสวน
 เท่านั้น จะรับฟังลงโทษจำเลยไม่ได้ เว้นแต่ว่าจะเป็นเพียงพยานประกอบกับพยานอื่นที่โจทก์
 นำสืบไว้ให้สมบูรณ์และน่าเชื่อถือแก่ศาลมากขึ้นเท่านั้น

8. คำสั่งทอดของผู้กระทำผิดด้วยกัน พยานหลักฐานที่เกิดจากการขัดทอดของผู้กระทำผิดด้วยกันนั้น เป็นพยานที่ไม่เป็นกลางเพราะต้องปกป้องตนเอง ขัดทอดความผิดให้ผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นจำเลยขัดทอดตนเองหรือผู้ร่วมกระทำผิดถูกกันไว้ เป็นพยานขัดทอดจำเลยเดิมถือหลักว่าคำสั่งทอดของจำเลยในคดีอาญานั้น ศาลจะรับฟังเป็นพยานหลักฐานลงโทษจำเลยในคดีเดียวกันไม่ได้ (คำพิพากษาศาลฎีกา 915/2487, 948/2500) ยิ่งคำเบิกความพยานที่ได้รับคำบอกเล่ามาจากผู้ที่กระทำผิดร่วมกับจำเลยขัดทอดถึงจำเลยนั้น ยิ่งฟังเป็นพยานหลักฐานยืนยันจำเลยไม่ได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 65/2487, 758/2487) แต่ต่อมาถือว่าคำสั่งทอดรับฟังได้แต่มีน้ำหนักน้อย

ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาเกี่ยวกับการวินิจฉัยชี้ว่าน้ำหนักของคำสั่งทอดผู้กระทำผิดด้วยกัน

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1885/2523 คำเบิกความของผู้ร่วมกระทำผิดซึ่งถูกแยกฟ้องอีกคดีหนึ่ง ถือว่าเป็นคำสั่งทอดระหว่างผู้กระทำผิดด้วยกันมีน้ำหนักน้อย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2802-2805/2531 ไม่มีกฎหมายห้ามรับฟังคำสั่งทอดของผู้ที่กระทำผิดด้วยกัน หากศาลเห็นว่าพยานเช่นนั้นให้การขัดทอดด้วยเหตุผล พอให้รับฟังว่าเป็นความจริงที่เกิดขึ้น ศาลก็มีอำนาจรับฟังคำสั่งทอดนั้นประกอบการพิจารณาได้

จากที่ได้ศึกษามาทั้งหมดในส่วนที่ 2 ว่าด้วยเกณฑ์รับฟังพยานหลักฐานในคดีอาญา ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อ 1. พยานหลักฐานที่รับฟังได้ในคดีอาญา หัวข้อ 2. คุณพินิจในการรับฟังพยานหลักฐานในคดีอาญาและหัวข้อ 3. คุณพินิจในการชี้ว่าน้ำหนักพยานหลักฐานในคดีอาญา เมื่อนำมาวิเคราะห์ในทางทฤษฎีมีนัยกฎหมายได้จนกระทั่งความเชื่อในการพิสูจน์ความผิดในกระบวนการดำเนินคดีอาญาชั้นเจ้าพนักงานและศาลหรืออาจแบ่งการกลั่นกรองได้เป็น 3 ระดับ คือ

1. การพิสูจน์ว่ามีเหตุอันควรเชื่อ (Probable Cause)
2. การพิสูจน์คดีมีมูลหรือเหตุรับฟัง (Prima Facie Case)
3. การพิสูจน์เส้นสงสัยหรือเหตุลงโทษ (Prove Beyond a Resonable Doubt)

1. การพิสูจน์ว่ามีเหตุอันควรเชื่อ (Probable Cause) ระดับความเชื่อตาม Probable Cause นี้ มีความหมายไปในทางที่น่าเชื่ออย่างมั่นคงว่า ผู้ต้องสงสัยหรือผู้ต้องหา น่าจะเป็นผู้กระทำความผิด (belief that there is a substantial likelihood that the individual committed a crime) การพิสูจน์เหตุอันควรเชื่อ (Probable Cause) นี้ต่ำกว่าพิสูจน์ความผิด (Proof beyond a resonable doubt) เช่น

คดี Crager V. United States ข้อเท็จจริงที่จะถือว่าเป็นเหตุน่าเชื่อได้ (Probable Cause) ไม่จำเป็นต้องขนาดเพียงพอที่จะพิสูจน์ความผิดของจำเลยในศาล 52

การใช้หลัก Probable Cause นี้มีอยู่ในชั้นจับกุมและตรวจค้นและการสอบสวน ทั้งนี้ ตามรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาแก้ไขเพิ่มเติมที่ 4 (The Fourth Amendment)

ส่วนคำว่า Resonable นั้นมีความหมายน่าเชื่อได้ว่าหรือมีนัยที่จะเป็นไปได้ว่า ผู้ต้องหาหรือผู้ต้องสงสัยนั้นได้กระทำความผิดหรือมีส่วนกระทำความผิดนั้น (Belief that there is a significant possibility the individual has committed or is about to commit a crime) ซึ่งจะเห็นว่ามีความแตกต่างกันในเรื่องของระดับความ

52 สวัสดิ์ ส่งสัมพันธ์และปรีชา ส่งสัมพันธ์, การปกครองและกฎหมายของสหรัฐอเมริกา (โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519), หน้า 183.

เชื่อว่าน่าจะเป็นไปได้ probable cause นั้นมีระดับความเชื่อที่สูงกว่าคือเชื่อได้แน่นอน
มั่นคง พอสมควรมีลักษณะน่าจะเป็นไปได้อย่าง Resonable 53

กรณีที่พนักงานตำรวจค้นผู้ต้องสงสัยโดยอ้างเหตุผลเพียงว่า เพราะเห็นกระเป๋าที่มีสิ่ง
ของอัดแน่นเต็มกระเป๋านั้นจึงถือว่าย่างไม่เป็นเหตุเพียงพอ เพราะก่อนที่พนักงานตำรวจจะตรวจ
ค้นภายในกระเป๋ากางเกงหรือเสื้อของผู้ต้องสงสัย เจ้าพนักงานจะต้องใช้มือตบหรือใช้มือจับ
ภายนอกเสียก่อนว่าสิ่งของในกระเป๋านั้นจะมีลักษณะเป็นอาวุธหรือคล้ายอาวุธหรือไม่เป็นไปตาม
เหตุผลของคดี คือ

คดี Sibron V. New York การให้เจ้าพนักงานตำรวจค้นอาวุธนั้นมิได้หมาย
ความว่า พนักงานตำรวจนั้นมีสิทธิตรวจค้นบุคคลทุกคนได้โดยไม่มีเหตุผล การตรวจค้นบุคคลนั้น
จะกระทำได้อต่อเมื่อมีเหตุผลอันควรที่น่าเชื่อว่าจะมีอาวุธเท่านั้น

2. การพิสูจน์คดีมีมูลหรือเหตุที่จะรับฟ้อง (Prima Facie Case) มีหลักเกณฑ์ที่
จะพิจารณาอยู่ 2 ประการ

ก. ตามพยานหลักฐานประกอบด้วยข้อกฎหมายแล้ว มีเหตุควรเชื่อว่า
ผู้ต้องหาได้กระทำความผิดกฎหมาย กล่าวคือ มีพยานหลักฐานทำให้เชื่อได้ว่าผู้ต้องหากระทำความ
ผิดกฎหมายตามข้อกล่าวหา การพิจารณาจึงต้องอาศัยพิจารณาจากข้อเท็จจริงเป็นคดี ๆ ไปว่ามี
การกระทำความผิดครบองค์ประกอบความผิดที่กฎหมายบัญญัติไว้หรือไม่ ตัวอย่างคดีกระทำความ
ผิดใช้กำลังประทุษร้าย 54

53 Hazel B. Kerper, Introduction to the Criminal, Justice System, (West Publishing Co.1972), P.207.

54 ไชยยันต์ นันทพิทิตและไชยยส จันทร์ประสูตร, ประมวลข้อหาหรือปัญหาข้อ
กฎหมายและข้อเท็จจริงและประมวลคำสั่งฟ้องและคำสั่งไม่ฟ้องคดีอาญา เล่ม 1, หน้า 37-39.

ข้อเท็จจริง

คดีข้อเท็จจริงได้ความว่า ขณะที่ผู้เสียหายซึ่งเป็นเด็กหญิงอายุ 13 ปี เดินกลับจากชื่อของที่ร้านค้าข้างบ้าน ได้พบผู้ต้องหาซึ่งเดินสวนทางมาผู้ต้องหาบอกให้ผู้เสียหายไปบอกมารดาผู้เสียหายให้นำเงินมาชื้อผู้ต้องหา และตอนจะแยกทางกันผู้ต้องหาได้จับนมผู้เสียหาย 1 ครั้งผู้เสียหายจึงวิ่งไปบอกมารดา มารดาผู้เสียหายจึงไปแจ้งความตำรวจ

พนักงานสอบสวนเห็นควรสั่งฟ้องผู้ต้องหาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 279 วรรคสอง

พนักงานอัยการเห็นว่า ผู้ต้องหามิได้ทำอนาจารโดยขู่เข็ญหรือใช้กำลังประทุษร้ายหรือโดยเด็กนั้นอยู่ในสภาวะไม่สามารถขัดขืนได้ การกระทำของผู้ต้องหาเป็นความผิดตามมาตรา 279 วรรคแรก ไม่ผิดวรรคสองจึงสั่งไม่ฟ้องตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 279 วรรคสอง ให้คืนสำนวนไปดำเนินการทางศาลแขวง

อธิบดีกรมตำรวจเห็นว่าการจับนมเป็นการประทุษร้าย โดยใช้กำลังและการที่ผู้ต้องหาจับนมขณะเด็กไม่ทันรู้ตัว เป็นการกระทำที่เด็กอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ เป็นความผิดตามมาตรา 279 วรรคสอง ขอให้อธิบดีกรมอัยการชี้ขาด

อธิบดีกรมอัยการ (ปัจจุบันอัยการสูงสุด) เห็นว่า การที่ผู้ต้องหาจับนมผู้เสียหายไม่ปรากฏว่าผู้เสียหายได้ยินยอม เป็นการใช้กำลังประทุษร้าย (คำพิพากษาศาลฎีกา 1279/2506) จึงชี้ขาดให้ฟ้องผู้ต้องหาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 279 วรรค 2

ข. พยานหลักฐานดังกล่าวมีเพียงพอสำหรับพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาในศาล เพื่อให้ศาลลงโทษตามฟ้อง พยานหลักฐานเพียงพอที่จะถือว่าเพียงพอในการพิสูจน์ความผิดของผู้ถูกกล่าวหาก็เป็นเรื่องของการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน ในคดีอาญาศาลจะลงโทษผู้ใดจะต้อง

พิจารณาพยานหลักฐานของโจทก์จนแน่ใจว่ามีความผิดเกิดขึ้นจริง และจำเลยกระทำผิดนั้น จึงจะลงโทษได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 643/2531 การที่จะยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 ต้องเป็นเรื่องที่มีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำผิดหรือไม่ เมื่อพยานหลักฐานของโจทก์ที่น่าสืบ พังได้โดยปราศจากสงสัยว่าจำเลยกระทำผิดจริงดังฟ้องจำเลยจึงต้องรับโทษตามกฎหมายเช่นเดียวกับคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 899/2487

3. การพิสูจน์เส้นสงสัยหรือเหตุลงโทษ (Proof Beyond a Reasonable Doubt) เป็นระดับความเชื่อที่เชื่อได้ว่าบุคคลนั้นเป็นผู้กระทำผิดสมควรที่จะถูกลงโทษตามกฎหมาย

มาตรฐานการพิสูจน์ (Standard of Proof) คือชั้นความสามารถในการชักจูงที่จำเป็น เพื่อที่จะชนะในประเด็นหรือข้อกฎหมายทั้งหมด

ในคดีอาญา การพิสูจน์ที่สามารถเอาชนะได้นั้น จำเป็นที่จะต้องมิให้มากพอที่จะตัดสินลงโทษ หรือตัดสินว่าผิดได้ เราเรียกว่าจะต้องเป็นข้อพิสูจน์ที่ปราศจากความสงสัยใด ๆ

เปรียบเทียบการรับฟังพยานหลักฐานชั้นสอบสวนและการรับฟังพยานหลักฐานชั้นศาล

1. การรับฟังพยานหลักฐานชั้นสอบสวน ตามความหมายของการสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (11) มุ่งสอบพยานหลักฐานเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิดและเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำผิดมาฟ้องลงโทษและจะต้องเป็นข้อเท็จจริงที่น่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีผิดหรือบริสุทธิ์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226 โดยชั้นสอบสวนมัดตัวผู้ต้องหาเพียงด้านเดียว ซึ่งมีความหมายแคบกว่าการรับฟังพยานหลักฐานชั้นศาล เพื่อให้เชื่อว่าจำเลยมีผิดหรือบริสุทธิ์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226 โดยการรับฟังสืบทั้งโจทก์และจำเลย

2. การสอบสวนปากคำผู้เสียหายและพยาน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 133 บัญญัติว่า "พนักงานสอบสวนมีอำนาจออกหมายเรียกผู้เสียหายหรือบุคคลใดซึ่งมีเหตุอันควรเชื่อว่าถ้อยคำของเขาอาจเป็นประโยชน์แก่คดีให้มาตามเวลาและสถานที่ในหมาย แล้วให้ตามปากคำบุคคลนั้นไว้"

การถามปากคำนั้น พนักงานสอบสวนจะให้ผู้ให้ถ้อยคำสาบานหรือปฏิญาณตัว เสียก่อนก็ได้ และต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ว่าด้วยพยานบุคคล"

ห้ามมิให้พนักงานสอบสวนตักเตือน พุดาให้ท้อใจหรือชักลอบุบายอื่นเพื่อมิให้บุคคลใดให้ถ้อยคำ ซึ่งอยากจะทำให้ด้วยความเต็มใจประกอบกับมาตรา 135 ซึ่งห้ามมิให้พนักงานสอบสวนทำหรือจัดทำให้ทำการใด ๆ ซึ่งเป็นการล่อลวงหรือขู่เข็ญ หรือให้สัญญากับผู้ต้องหาเพื่อจงใจให้เขาให้การอย่างใด ๆ ในเรื่องที่ต้องหา นั้น เมื่อพนักงานสอบสวนได้ดำเนินการตามมาตรา 133, 135 แล้ว ก็เป็นพยานหลักฐานที่รับฟังในชั้นสอบสวนได้ไม่จำเป็นต้องต่อหน้าผู้ต้องหาซึ่งต่างกับการรับฟังในชั้นศาลตามมาตรา 172 ซึ่งจะต้องพิจารณาและสืบพยานในศาลต่อหน้าจำเลยตามมาตรา 172 ศาลจึงจะรับฟังเป็นพยานหลักฐานในคดีอาญาได้

3. การรับสารภาพของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน ที่ได้มารโดยชอบตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134, 135 และ 226 สามารถรับฟังเป็นพยานหลักฐานชั้นสอบสวนได้ แต่ในชั้นพิจารณาของศาลจะใช้ลงโทษจำเลยหาได้ไม่ เพราะเหตุว่าคำบอกเล่าของจำเลยเป็นเพียงแต่พยานชั้นสอง เมื่อตัวจำเลยมาให้การปฏิเสธความผิดต่อศาลแล้ว เป็นหน้าที่ของโจทก์จะต้องพิสูจน์ให้เห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิดตั้งฟ้อง การรับสารภาพของจำเลยจึงเป็นพยานประกอบคดีเท่านั้น

ถ้าจำเลยรับสารภาพชั้นศาล ก็มีชื่อเรียกคำพยานบอกเล่า หากเป็นการให้การต่อศาลเอง ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 176 บัญญัติว่า ในชั้นพิจารณา ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพตามฟ้อง ศาลจะพิพากษาโดยไม่มีสืบพยานต่อไปก็ได้ เว้นแต่คดีที่มีข้อหา

ในความผิดที่จำเลยให้การรับสารภาพนั้น กฎหมายกำหนดอัตราโทษอย่างต่ำไว้ให้จำคุกตั้งแต่ห้าปีขึ้นไป หรือโทษสถานหนักกว่านั้น ศาลต้องฟังพยานโรคที่জনกว่าจะพอใจว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง

4. คำขัดท้อของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนสามารถรับฟังได้ แต่ชั้นศาลจะไม่รับฟังเลย ทั้งนี้โดยหลักที่ว่าคำขัดท้อของผู้กระทำผิดด้วยกันนั้น อาจเป็นจริงก็ได้ ไม่เป็นจริงก็ได้ เพราะตามปกติคนเราจะป้ายความผิดให้กับผู้อื่น ยิ่งเป็นผู้ต้องหาในคดีอาญาด้วยแล้ว ยิ่งมีเหตุผลน่าเชื่อว่าผู้ต้องหาให้การอย่างไรก็ได้ หรือไม่ให้การก็ได้ เป็นสิทธิที่กฎหมายให้ไว้เป็นสากล เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือผู้ต้องหาให้การในฐานะเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา ถ้ามีโรคาสป้ายความผิดให้คนอื่นได้ก็จะคอยโรคาสนั้นกระทำทันที คำขัดท้อของผู้ต้องหา ไม่มี กฎหมายบัญญัติไว้โดยตรง แต่อ้างอิงตามมาตรา 233 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา บัญญัติว่า จำเลยอ้างตนเองเป็นพยานได้ในกรณีจำเลยอ้างตนเองเป็นพยาน ศาลจะให้เข้าสืบก่อนพยานอื่นฝ่ายจำเลยก็ได้ ถ้าคำจำเลยซึ่งให้การเป็นพยานนั้นปรักปรำหรือเสียหายแก่จำเลยอื่น จำเลยอื่นซักค้านได้

5. การกันผู้ต้องหาเป็นพยาน ในชั้นสอบสวนนั้นถือว่ารับฟังได้ในชั้นพิจารณาคดีของศาลจะไม่รับฟังคำให้การชนิดนี้ถึงจะรับฟังก็มีน้ำหนักน้อยมาก การรับฟังคำให้การพยานของผู้ร่วมกระทำความผิดจะใช้เมื่อจำเป็นจริง ๆ เช่น คดีอุกฉกรรจ์และสำคัญมาก แต่ไม่มีประจักษ์พยานเลย พนักงานสอบสวนอาจกันผู้ร่วมกระทำความผิดด้วยกันคนหนึ่งหรือสองคน ซึ่งไม่ได้มีบทบาทสำคัญในการร่วมกระทำความผิดมากนักไว้เป็นพยาน แม้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 232 ห้ามโรคที่อ้างจำเลยเป็นพยาน แต่มิได้ห้ามโรคที่อ้างผู้ร่วมกระทำความผิด เช่นเดียวกับจำเลยมาเป็นพยานแต่อย่างใด แต่ผู้ร่วมกระทำความผิดนั้นจะต้องไม่ตกอยู่ในฐานะของจำเลย เพราะถ้าหากผู้ร่วมกระทำความผิดตกอยู่ในฐานะของจำเลย ก็ถือว่าเป็นคำให้การขัดท้อระหว่างผู้กระทำผิดด้วยกัน ศาลจะไม่รับฟังคำให้การของจำเลยมาลงโรคจำเลยอื่นที่เป็น เช่นนี้ เพราะเป็นคำให้การที่ยากจะเชื่อถือได้ว่าเป็นความจริง ทั้งนี้เพราะเหตุที่ผู้ร่วมกระทำความผิดที่ตกเป็นจำเลยด้วยกันนั้นตกอยู่ในอิทธิพลของความกลัวหรือความหวัง (Influence of Fear of Hope) ที่ว่าตกอยู่ในอิทธิพลของความกลัวก็คือ หากจำเลยให้การไปตามความจริงในความผิดที่ตนมีส่วนร่วมกระทำด้วย ตน

ย่อมมีโอกาที่จะรับโทษหรือรับโทษหนักขึ้น และตกอยู่ในอิทธิพลของความหวังก็คือ หากตนให้การไม่จริงก็อาจจะหลุดพ้นโทษหรือได้รับโทษน้อยลง และอีกประการหนึ่งจำเลยจะให้การหรือไม่ให้การใด ๆ ก็ได้จำเลยไม่ต้องรับผิดชอบต่อคำให้การนั้น ศาลจึงไม่ยอมรับฟังคำให้การชนิดนี้

6. เมื่อพิจารณาถึงระดับความเชื่อของเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งมี 3 ระดับ ได้แก่ เหตุอันควรเชื่อ (Probable Cause) เห็นว่าคดีมีมูล (Prima Facie Case) และเชื่อโดยปราศจากความสงสัย (Proof a Resonable Doubt) ในชั้นสอบสวน ส่วนการสอบสวนที่พนักงานสอบสวนจะมีความเห็นสิ่งฟ้องผู้ต้องหาได้นั้นต้องอยู่ในระดับความเชื่อว่ามีมูล (Prima Facie Case) ด้วยเหตุที่ว่าตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา บุคคลที่มีอำนาจนำคดีอาญามาฟ้องร้องต่อศาลจะต้องไต่สวนมูลฟ้องก่อน และหากคดีมีมูลศาลจึงจะประทับฟ้องไว้พิจารณา เมื่อพิจารณาถึงความมุ่งหมายในการไต่สวนมูลฟ้องดังกล่าวแล้วย่อมเห็นว่าระดับความเชื่อควรอยู่ในเกณฑ์ดังนี้

- ก. พยานหลักฐานที่โจทก์นำสืบทำให้ศาลน่าเชื่อว่ามีกรกระทำผิดอาญาเกิดขึ้น
- ข. พยานหลักฐานที่โจทก์นำสืบน่าเชื่อว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิดตามข้อกล่าวหา แต่ก็ไม่จำกัดถึงกับฟังว่า จำเลยมีความผิดตามฟ้องหรือ เพราะอยู่ในชั้นพิจารณา

ระดับความเชื่อของศาลจะต้องโดยปราศจากความสงสัยใด ๆ (Proof Beyond a Resonable Doubt) เป็นระดับความเชื่อในการลงโทษซึ่งเป็นขั้นตอนหลังจากการพิจารณาคดีแล้ว โดยศาลจะต้องมีความแน่ใจว่า มีการกระทำผิดอาญาเกิดขึ้นจริงและจำเลยเป็นผู้กระทำผิดนั้น